

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક
જુલાઈ ૨૦૦૪
૩૦
કિશોર રાવળ

Kishor Raval
7901 Henry Ave G109
Philadelphia PA 19128
kishor@markis.com
(215) 482 0924
From www.kesuda.com

બની અવનિ રૂપકિશોરી
કિશોર રાવળ

દાદાની લાડકી
અંજના દલાલ

મોસમ્ભી અને સફરજન
તસ્નીમ મન્સૂરી

સુખદુઃખની વાતો જ્યોતિ ઠાકોર

શબરીનાં બોર કોકિલા રાવળ

શેખાદમ આબુવાલા

અધર ફરક્યા, નયન ચમક્યા, મુખે છાઈ
લાલી
અમે બોલી નથી શકતાં ઉભયનું મૌન બોલે છે

મને આ તારી અધભીડેલી આંખોમાં સમાવી લે
મને તો છે ઘણી ઈચ્છા કે કાજલ થાઉં તો સારં.
ભલે હું શ્યામ લાગું પણ મિલન આવું મળે કોને
તમના છે કે તારા ગાલનો તલ થાઉં તો સારં.

દિલની લડત પર
સૌ એકમત છે
ગમને ખુશીનું
દિલ પાણીપત છે.

અમૃત ધાયલ

એ શું, કે આમ ખીલ્યા કરીએ વસંતમાં!
ખરવું જ છે તો કાં ન ખરીએ વસંતમાં!
ઉરે છે ટેર ટેર હુવારાઓ રંગના
મન થાય છે કે રૂભી મરીએ વસંતમાં!

સમીર કહેતો હતો કાનમાં ચમેલીને,
બહુજ સસ્તી બની ગઈ સુગંધ ફેલીને!
ન કરશો વૃક્ષ થકી અળગી કોઈ વેલીને
મળ્યો છે માંડ વિસામો એ પ્રીત વેલીને!

તું આવશે નહીં જ હતી ખાતરી છતાં,
નિશાદિન હરીફરી અમે ઊંબર સુધી ગયા.
જુલ્હો ય કમ નહોતી લગારે મહેકમાં
મૂર્ખા હતા હકીમ કે અતાર સુધી ગયા

ગુગમણાં આથમણાં શમણાં
જ્યાં દેખો ત્યાં શમણાં શમણાં
બોલાવો કે ના બોલવો
સાંજ પડે ને બમણાં શમણાં

રણશ મનીઆર

શરૂમાં મૌન અને સ્વર એ મોકલે છે પછી,
કાણો કાણો કશું નવતર એ મોકલે છે પછી,
પ્રથમ હસ્તીને નિહાળે છે ગામ ઉજેલું,
સ્મરણનાં સામટાં લશ્કર એ મોકલે છે પછી.

હું જાણું હું મેં ફર્ફાત જાસો લખ્યો'તો
છતાં સૌ કહે છે, નિસાસો લખ્યો'તો.
નથી હું જવાનો કદી જ્યાં, તે સ્થળ પર,
કહે છે કોઈએ દિલાસો લખ્યો'તો.

મનોજ બંડેરિયા

લીમાની લીલી મ્હેકને પહેરી હવા ફરે
ત્યાં તો કૂપળની જેમ કશી કોળતી બપોર
પડણાયા વૃક્ષનાય હવે ઓગળી રહ્યા
સ્ફૂર્તેલી વેદના ઠંઠોળતી બપોર.

પ્રતીક્ષા

પ્રીતિ સેનગુમા

ચોકમાં ચણ નાખીને બેસી રહું છું.
મારા બોલાવાથી જ
પંખી આવી નથી જતું.
એ આવે છે ઐની જ મરજથી.
કૂલો મધુના ભારથી લચી પડે તો શું?
મન થશે ત્યારે જ
ફરફરતું પતંગિયું આવશે.

રસ્તામાંનાં ખાબોચિયાંમાં
છબચબિયાં કરવાનું મન નથી થતું હવે.
ભેજની શેવાળથી છવાયેલા કાચ પર
નામ લખી દેવાનું તોફાન નથી સૂજતું હવે.

અવરજવર તો રહી,
ને ઘૂળિયાં પગલાંએ ઘણાં પડ્યાં,
પણ કોઈનાએ પદકેપથી
શાલ્યાનો ઉદ્ધાર નથી થયો હજ.

જાણું છું
જે પંખી ના આવે તેને માટે
ચણ નાખીને બેસી રહેવું,
જે પતંગિયું ભયા કરે તેને માટે
કૂલોએ સાજ સજવા,
જેનો સ્પર્શ થવાનો નથી
તે સુવર્ણમણિની આશામાં તપોમગન રહેવું
તે તો છે
અપાને કરેલું પ્રેમનું દાશ.

જેમ પવનની સંગાયે...

મધુમતિ મહેતા

જેમ પવનની સંગાયે આ રજકણ આભે અદિયાજ,
તેમ અમે પણ તારા નામે જનમારાને તરિયાજ.

કોઈ કહે કે પૂરવજનમના લેણદારો કંઈ ફળિયાજ,
અંધ નયનને મેધધનનુષી સપના જેવું મળિયાજ.

સુક્કા રણના અમે થોરિયા કાંટે કાંટે મોર્યાજ,
એવું હળવું સ્પર્શી, અંદર જીવ થયા જળહળિયાજ.

તડાક દઈને જાત તૂટી ને ખળખળ થઈને વહિયાજ,
કેસૂડું કેં પાલવ ભરિયા ફાગણ ફાગણ ફળિયાજ.

નહીં ટાંકણે, નહીં હથોડે, નહીં ચાકે અદિયાજ,
નેહનજરથી કુમળું કુમળું અમને એઝો ઘડિયાજ.

ઇરાક

વિરાક કાપડિયા

(અમેરિકાની ઇરાક પર ૨૦૦૩ની ચાઈ પૂર્વના દિવસો)

ત્યાં પણ ખાનદાની છે,
ત્યાં પણ નેકાંદિલી છે,
ત્યાં પણ બુલંદ હદ્યના પડછંદ પુરુષો છે.
કમનીય નાર છે,
જિગરમાં ટપકતો ઘાર છે,
હદ્યના રક્તમાં રંગાયા યાર છે,
આગતાસ્વાગતાની શાલીન પરંપરાનાં
મજબૂત મૂળીયાં પી ઊગેલું
ચહેરાને ભરી દેતું હાસ છે.
ત્યાં પણ છે સંસ્કૃતિ, ત્યાં પણ ઈતિહાસ છે,
જૂનું એક શહેર બગાદાદ છે.
યાદ છે? કિસ્સાઓ, કહાણીઓ, અફસાના યાદ છે?
બગાદાદનો ભઠિયારો,
બગાદાદનો હકીમ,
બગાદાદનો ફકીર,
બગાદાદનો વજર,

બગદાદના ગ્રાસિઓ, બગદાદના સૂરીઓ!

એક જ આદમીના આતતાથી પહેરાને,
કુર, કઠોર, અદય, અનિષ ચહેરાને,
દૂરદર્શનના કાચ પર કોરી કોરી,
અખબારોમાં ભરી, તસવીરોમાં દોરી દોરી
કરવામાં આવતો જે બારીક પ્રચાર છે,

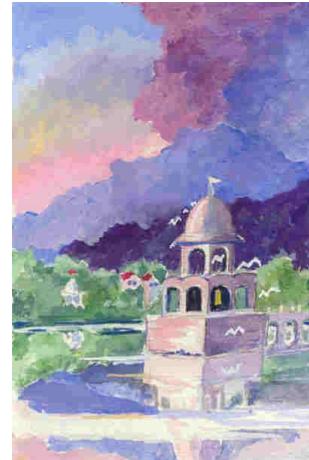
(જાણે શું તે જ પૂરું ઈરાક છે?)
તે તો જન-ગણના મન જોડે આચરેલો
યુદ્ધગણિતનો ઘૃણિત વ્યવહાર છે.

ઓળખાણ શકુર સરવૈયા

લોકો કહે છે કે હવે મારો બૌદ્ધિક વિકાસ થયો છે.

હું
મૌન, ચુપકીદી અને નિઃશબ્દતા વચ્ચેનો ફરક
સમજી શકું છું.
કુરી, મારગ તથા રસ્તાઓનો તફાવત
મારા મગજમાં બરાબર બેસી ગયો છે.
નજર નાખવી, નીરખવું, જોવું ધ્યાન દેવું
વગેરે મને સમજાવવું નથી પડતું.
મારું, અમારું,
તારું, તમારું,
પારકું, પરાયું,
બીજાનું, આપણું,
આ બેદભાવો મનમાં
રેતીમાં પડતાં પગલાં જેમ ચોખા ટેખાય છે.
સર્વાનુમતે જાહેર થયું છે કે હું સમજણો થયો છું.
મને લોકોની નાદાની પર હસવું આવે છે.
તેઓને આની ખબર નથી:
હું બધાને
બહુ સારી રીતે ઓળખી ગયો છું.

સંધ્યા

સુમન અજમેરી

(સર્વૈયા છંદ)

ચોગરદમથી જળું હળું આ વનરાજિ લહેરાતી
સરવરપાળે કોક-પપીલા કલરવ-માળ ગૂંઘાતી
સઢ ઊચેરા રંગ રંગના પવન-પાંખ થરકાતી
લહર લહર પે નરતે કશ્તી મધુર મધુર અલકાતી

ગોરંભાતી સમીસાંજની રસબસ થાતી છાતી
મોભ ઊચેરી નરતત બદરી રંગ ગુલાલે રાતી
જળુંબતાં શિખરોની ચાણી જળ પડણાયે નહાતી
લળું લળું આ નભની નજરું ધરતી ચૂમવા જાતી

ઉર આભને ઈન્દ્રધનુભી ખગાંદ્રિત સરજાતી
લાજુ ભરેલી વસુંધરાની સતરંગ ચુનર સુહાતી
ગહક ગહક કૂલંડાની આંખે પુલક પુલક મદમાતી
મલક મલક વગડાની વાતું ઊરી ગામ-પા વાતી

આંબાડાળે કોયલ બેસી અમરત-બાની બહાતી
પડઘાતા સૂરોની જાલર તનમનમાં પસરાતી
થડ પછવાડ કાનની બંસી વેણ ઈજનના વાતી
રસભીના રાધાના હઈ પીડ જગાડી જાતી.

છત્રી

પ્રીતમ લખલાણી

(તૃણ લઘુકાવ્યો)

જરમર વરસતા

આભે

એક સાંજે

છત્રીને કહ્યું,

'જો

માણસ

તારી પાસેથી

ઉધડવાની

કળા શીખી જાય તો?

હું બારે માસ

મન મૂકીને વરસું!'*

માણસને કોરોકટ જોઈ

છત્રીએ

નિસાસો નાખ્યો

કે,

'હાથમાં હાથ રાખીને

આખો મારગડો ચાલી તોય

દુર્ભીજ્ય ને!

બે ઘરી

મારી સંગે

ભીજતા ન આવડ્યું

બારી બહાર

આભને

જરમર વરસતું જોઈ

ખીટીએ જૂલતી

હરખપદ્ધતી છત્રીને

આજ

કાગડો થઈ

ઉડી જવાનું મન થઈ ગયું!

આડીઅવળી લીટી

અંદુલ રાઝક 'રસિક' મેઘાણી

જીવનસાંજે જોઈ બધે તો એક ના સીધી લીટી,
દોરી દોરી થાક્યો એમ જ આડીઅવળી લીટી.

રસ્તા વચ્ચે ઊભા ઊભા વાટ ઘણી મેં જોઈ,
થાકી વચ્ચે નામને એના મારી દીધી લીટી.

યાદ તમારી એવી રીતે ભૂલ્યો સમયની સાથે,
અક્ષર જાણે ભૂલ્યાઈ ગયા જાંખી જાંખી લીટી.

ધીમે ધીમે સમજુ સમજુ પ્રેમની ધારે ધારે,
એમ તને મેં લખ્યો કાગળ નોખી નોખી લીટી.

ધોળા ધોળા કાગળ લઈને લખ્યું એમાં એવું,
કાળા કાળા અક્ષર નીચે જીણી જીણી લીટી.

મેં એકીટશે, મુગધ થઈને જોયો તારો કાગળ,
સુંદર અક્ષર, સુંદર શબ્દો, સુંદર એવી લીટી.

જોકે 'રસિક'ની ગણના છે ના વિદ્ધાનોમાં તો પણ,
વાંચી વાંચી સમજુ લીધી અધરી અધરી લીટી.

ખુશબૂદ્ધાર લાગે છે

અસીમ રાંદેરી

(મારો મમરો: આ વાંચી મને 'ઝીજી' ફિલ્મના એક ગીતની મોરિસ શેવાલીએએ ગાયેલી એક લીટી યાદ આવે છે. 'I am glad I am not young anymore!' -- 'જુવાની ગઈ છતાં પણ આનંદ અપરંપાર લાગે છે!' અસીમ રાંદેરીને એક જ વખત મળ્યો છું. એમને બે માણસો ટેકો દઈ રંગમંચ પર લઈ જાય અને માઈક સરખુ ગોઠવાય અને એમની ઉમ્મરમાંથી ફર ફર કરતાં ચાલી-પચાસ વર્ષ ખરી પડે અને જિંદગી કેવી ખુશનુમા છે તેનો સૌ શ્રોતાઓને પરિયય કરાવે!)

યુવાની ગઈ છતાં પણ એ જીવન-શાશગાર લાગે છે,
કલી કરમાઈ ગઈ છે તોય ખુશભૂદાર લાગે છે.

જીવનમાં એવા ઘા માનવને કોઈ વાર લાગે છે,
બધું હોવા છતાં આખું જગત સૂનકાર લાગે છે.

હવે દિલને, જુદાઈ પ્રેમનો શાશગાર લાગે છે,
તમારાથી વધુ ઘારો તમારો ઘાર લાગે છે.

મોહબ્બતમાં જીવનના સૌ પ્રસંગો છે જીવન જેવા,
મને પૂરી કથા, પૂરી કથાનો સાર લાગે છે.

કદી એવો ગુનો પણ થાય છે મારી નિગાહોથી,
તમે આવી ગયાં હો એમ કોઈ વાર લાગે છે!

કરે છે કૂચ સૌ અહિંયા વિસામા પર વિસામો લઈ,
મને તો આ સકળ સંસાર એક વણજાર લાગે છે.

એ આહો, એ વ્યથાઓ, એ જલન ને રૂદન દિલનું,
મને તો આ બધોયે આપનો ઉપકાર લાગે છે.

એ કોના રૂપને જોઈને 'આસીમ' જોઉં દું જગમાં,
નજર જયાં પણ કરું ત્યાં રૂપના અંબાર લાગે છે.

(ઉપરનાં કાચ્યો અમેરિકામાં વસતાં કવિઓની ફૂતિઓના સંપાદન
'ફૂલાવરવાજ' માંથી ગ્રીતમ લખલાણીના સૌજન્યથી, મૂલ્ય : ડોલર
૧૦.૦૦)

નાવરે વરસાદ કિશોર રાવળ

મને ચોમાસું વહાલું વહાલું લાગતું.

વરસાદમાં માટીની સુગંધ મન ભરી દેતી,
અને હવામાં એક હળવી લીનાશ પ્રસરતી,
મારા ઓરડાની બારી બહાર જોતી,
ધાબળામાં એક કોશેટાની જેમ ઢબૂરાઈ બેસતી,
અને નિરખતી નાકા પરની ટ્રાફિક લાઈટ
લાલ, પીળા અને લીલા રંગે રસ્તાને રંગતી.

હવે
વરસાદ લેશ ગમતો નથી.
વરસાદ આવે ત્યારે મને
ગયા શ્રાવણ મહિને અમારા ગામના
બગીચાની યાદ આવે છે
અને સાંભરે છે ગાલે ટ્પટપ અડતાં ટીપાં
અને મારા હોઠ પર તારા હોઠ!

મને પહેલાં ચોમાસું ગમતું હતું
પહેલાં હું પણ તને ગમતી હતી.

From 'Rain' by Sonia Sones in 'Secret Shelf'

કિશોર રાવળ

ભારતમાં ચુંટણી થઈ અને તેનાં પરિણામથી સૌ ચકિત થઈ ગયાં-અને આમ થશે એની ચુંટણી પહેલાં જેને સ્વૂજ પણ નહોતી એવાં સૌને ચુંટણી પછી એ વિસ્મય સમજાવવા તરત જ ફિલ્મ જવાબો મળી ગયા...

ચૂપકી તોડો નવીન શાહ

ચૂપકી તોડો
રાહુ-કેતુના મારગમાંથી મનને સ્લેઝ મરોડો!
ચૂપકી તોડો!
ગ્રહણ થયાં ખગ્રાસ સ્મરણનાં
શબ્દે બાળ્યાં જળાં;
વાતચીતની વાટે ઊત્થાય
અંધારા કેં કાળાં!

વાક્યપંખીઓ મૂંજાય માળે ગગન ગજાવા છોડો!
ચૂપકી તોડો!

રહિ-રજોટી છાજલીઓથી
ઊઠકો થાળી લોટા;
કાઢો કાલનું પંચિયું
ફેરો કોરા વિચારશોટા!

નવડાવો અભેલ અભોલા, માન-માટલાં ફોડો!
ચૂપકી તોડો!

મારો મમરો

નાના ગોખલાના દેવલાં

હું ગયા શિયાળે ભારતમાં હતો. ત્યાં સ્ટોક માર્કેટ ઢેકારો કરતી હતી, 'ફીલ ગૂડ ફેફ્ટર'ની પારાશીશી ઊચી હતી, આર્થિક પરિસ્થિતિમાં વર્ષ ૮% વધારો થશે એવી આગાહીઓ પર તાજીઓ દઈ અમદાવાદમાં પણ શેચેન ડાડતા માણસોની વાત સંભળાતી હતી, ચડસા ચડસીમાં 'મારી દીકરીના લગનમાં મેં પેલાની દીકરીની લગન કરતાં કરોડ રૂપિયા વધુ વાપર્યા'ના સચિત્ર સમાચારોથી છાપાંઓ ખદબદતાં હતાં, ઓળખીતા માણસોના દીકરા દીકરીઓને કલ્પી ન શકો એવા ઊચા પગારે મહ્યેનેશનલ કંપનીમાં કામ કરતાં જોયાં..

અને દેશમાં પ્રવેશેલી સમૃદ્ધિના દર્શન કરવાં હું ગામોની ગતીઓમાં નીકળી પડતો. જે જોયું તે મનમાં જ રાખ્યું કે ભાઈ, હું અહીં મુલાકાતી ત રીકે જ હું અને જેમ કેમરા સેકન્ડના હજારમાં હુકગામાં દુનિયા નિધાળે છે તેમ હું આ બધું એક પળ માટે જ જોઉં હું. એટલા ઉપરથી કોઈ ઊડો મદાર બાંધવાનો મને જરાય હક્ક નથી એ વાતે પૂરો જાગૃત હતો.

પહેલાં જોયેલાં થોડાં ચિત્રો રજૂ કરું.

એક રિઝામાં ઓછામાં ઓછા વીસ બાળકોને ઘેટાં બકરાંની જેમ બેસાડી બાળમંદિરે લઈ જવાતાં અને ત્યાંથી પાછાં લવાતાં જોયાં. કોઈ અવાજ વગર અંદર ગોધાયેલા બાળકોની આંખો તગતગતી જોઈ. શાસ કોણ, કેમ, ક્યારે, લેતું હશે એ વિચારે મારો શાસ રંધાઈ ગયો.

ભારતમાં કેટકેટલી વસ્તુઓ-- બાટલી, રદ્દી-પેપર, જૂના ભંગારો, પાણી પડીને જામ થઈ ગયેલી સિમેન્ટના થેલાઓ, રબ્બરના ટાયરો, એસ્ટેસ્ટોસના શીટના હુકગાઓ, ઉધર્થ ખાઈ ગયેલા લાકડાના હુકગાઓ, જાતજાતની પ્લાસ્ટિકની કોણીઓ--અંઠી કે વગર-અંઠી...માગો તે વસ્તુઓ રિસાઈકલ થતી જોઈ અને આટાટાલું રિસાઈકલ થવા છતાં પણ એક સમશ્યા સમજાણી નહીં. ચોતરફ એટલો અઢણક ગંદવાદ થપ્પી ઉપર થપ્પી મારેલો, કોણાતો, ગંધાતો જોયો, અંઠી પ્લાસ્ટિકની થેલીઓ ચાટી આનંદ મેળવતા માનવીઓ જોયાં!

ક્યાંય કોઈ જગાએ સીધી, બંધાયેલી, ખાડાખબડા ન હોય તેવી ફુટપાથનો ગીસ પણ મીટર લાંબો હુકડો ન દેખાણો. રાહદારી માટે તદ્દન અન્ફેન્ડલી રચાયા હોય તેવા કોસિંગ, રસ્તાઓ હાડહાડ. સાજા માણસોના ટાંટિયા

ભાંડી નાખે એવા રસ્તામાં અપંગો કે વૃદ્ધોની અનુકૂળતાનો વિચાર કેમ થાય?

પાર વગરના ગુંગા ચોટાડ્યા હોય તેવો પોસ્ટઓફિસમાં ગુંડરની બાટલીની આસપાસનો વિસ્તાર, ત્યાં લાંબી હરોળમાં ઊભા રથ્યા પછી બારી પાસે પહોંચો ત્યારે 'અહીં સોની નોટ લેવામાં નહીં આવે' એવું પાઠિયું જોવા મળે.

ફોન સિસ્ટમ ઘણી સુધરી ગઈ છે પણ ગયા વર્ષ વાપરેલા નંબરો આજે ન ચાલે, થયેલા ફેરફારો મળવા દુષ્કર, 'અહીં બગડો ઉમેરાય અને ત્યાં પાંચડો' એવા એવાં સંદેશાઓ માથાં પકાવે, 'અહીં ઈય લગાડીને ફોન કરવાનો અને આમાં શૂન્ય જોઈએ' એવા નિયમોમાં ગોથાં ખાઓ. સિસ્ટમને માહિત હોય એવી વાત માટે મુંબઈ જેવામાં ગ્રાન્ટ ન્રાન્ટ ભાષામાં ક્રમ્યુટરનો અમાનુષી અને બેદરકારી અવાજ અકળાવે, નવા ફેરફારો વાળી ડિરેક્ટરીઓ, હોય જ નહીં તો મળવી સુલભ શાની!

પુરુષો માટેની જાહેર મુતરડીઓમાં પેસ્તાં હૈયું બેસી જાય અને ક્ષોબ મૂકી કોઈ વંડી કે જાડ શોધવા જવું જોઈએ તો સ્ત્રીઓને તો કેવી વિપદ પડતી હશે!

બોટલ પાણીમાં બેળસેળ, ખાવાના ધનધાન્યમાં બેળસેળ, દવામાં છે ચોક બેળસેળ, વેજિટેબલ ધીમાં સરકારની પરવાનગીથી 'ચરબી' બેળવી શકવાની છૂટ, દર વર્ષ લગનગણમાં દૂધની મીઠાઈઓમાં ફૂડ-પોર્ટઝનિંગ થયાના સમાચારો અચૂક આવે...

આ સંભાષણ પાછળ ફરિયાદનો હેતુ નથી જ, નથી ટિચું ચાડવી સૂગ પ્રદર્શવાનો. પણ મનમાં પ્રશ્ન ઊગે કે કોઈ કોયડામાં કોઈને સળ ન સૂજે એવી વાત હોય ત્યાં લોકો એક રાજકીય પાર્ટીને છોડી બીજને પસંદ કરે તે ની પાછળના કારણો શું હશે.

બીજેપીના રાજ્યમાં લોકો ટીલાંઓ કરવાં લાગ્યાં, કપાળે ભર્સું લગાડતાં થયાં અને પાટલૂન મૂકી ધોતિયાં પહેરવા માંડ્યાં જાણે કે એવી રીતે ચામરાજ્ય ફરી વસ્તે અને બધાં હૈન્યો દૂર થશે! પાણાને સીદૂર લગાડી હનુમાનજ બનાવવાની પ્રથા પણ એવી જ ચાલુ છે, મંહિરો વધે, મસજીદો વધે, પુરાણો સાંભળવા જતો જનસમુદ્દર વધે, બાધાઓખડી વધે, લાઉડસ્પેકરો પર બાંગ પણ સાંભળવા મળે અને જગદીશની આરતી પણ અને સવારની નીદર બગડે... એ બધાં પર વિચારતાં એક ઘડ બેઠી કે ભગવાન સુખમાં નથી યાદ આવતા, દુઃખમાં જ. એટલે ઈશ્વરસમરણ સિવાય બીજો કોઈ આરો એવી માન્યતા ભક્તિભાવમાં આવેલા જુવાનનું કારણ હોય. પ્રશ્ન હલ કરવાની વૃત્તિ દબાઈ જાય. ઈશ્વરનો ગ્રોબ્લેમ છે, છો એ ફોડી ખાતો!

કોંગ્રેસે ભાડુઆતોને ખુશ રાખવા ભાડાં ફીજ કરી ભાડું ખોટનો ધંધો બનાવી દીધો. પરિણામે આસાનીથી ભાડાનાં ઘરો મેળવવાનું અશક્ય કરી નાખ્યું અને ઘરબાર વગરનાઓની વસ્તી વધારી નાખી, ઘરોની મરમત પરવરેજ નહીં એવું કરી ગામના, શહેરોના દરહણો જાંખાં પાડી નાખ્યા. પોતાના ગામ વિષે ગર્વ લેવા જેવું ન રહેવા દીધું.

એજ કોંગ્રેસે પોતાના સ્વાર્થ માટે બંકો, વીમાની કંપનીઓને જજે કરી. ત્યાં કામ કરતાં કર્મચારીઓમાં એક કામ પ્રચે ઉદાસીનતા આવી ગઈ, સેવાભાવ નાબૂદ કરી સરો પેસવા દીધો. મુસલમાનોના મતો માટે મોટા ઈમામને મોટો ભા' બનાવ્યો, અને એના થકી મુસલમાનોને (પુરુષોને જ) વધુ અને વધુ હક્કો આપ્યા, એ ચાર બેરીઓ રાખે તે પણ સ્વીકાર્ય ગણ્યું અને 'તલ્લાક'ના બેઢૂદા નિયમોને આપણે 'સર્વર્ધમન' માની રક્ષણ આપ્યું (લિંગ અને મુસ્લિમ એક સરખાં પણ સ્નીઓ પુરુષોની બરાબરી કરે? એવું તો કેમ ચલાવી શકાય?).

અને બીજેપીને ઉથલાવી સોનીઆ ગાંધી કોંગ્રેસને જીતાડી હે એમાં લોકશાહીનો વિજય કેમ કહેવાય? ઈદિરા ગાંધી પછી રાજીવ ગાંધી અને પછી સોનીઆ ગાંધી પસંદ કરીએ તેમાં અંદરખાનેથી રાજ્યશાહીનો આપણો કદી ન ઓસરતો મોહ જ હશે?

આપણે જરૂર માટે હાઈવે બાંધીએ અને પછી તરત જ અક્સમાતો ઘટાડવા રોડ-બંસ્સ મૂકવા માંડીએ. અને એ જ રીતે આજાદી પછી આટલાં વર્ષ પણ છૂટ-અછૂટનો કોયડો દૂર કરવાને બદલે બધી વિવેકબુદ્ધિ નેવે મૂકી શાયુલ કાસ્ટને ગગનમાં ચાંદ સૂરજ છે ત્યાં લગી અજૂગતાં હક્કો આપ્યો, જાતિભેદના પાત્રો લિલટસ્લૂલ કરીને નવા સ્વરૂપે જાતિભેદ જારી રાખ્યો. સરકારી વહીવટમાં લાપરવાહી બાપી દીધો.

સૌ દેશને સુધારવાની ઘોષણાઓ કરી ચૂંટણીઓ જીતવા મથે છે. અને નાના નાના પ્રશ્નો પણ હલ કરવાની સૂજ ગૂમાલી બેસે છે. બિચારા લોકો, જાણો કે રોંગણા બટાટા ભર્યા હોય તેવી પથારીમાં પડ્યા હોય તેમ આ બાજુ કઠે તો પેલે ફડાએ ફરે તેમ 'આ તો લલ્લુઓ નીકળ્યા- બીજો કોઈ હરિનો લાલ નીકળશે' એમ બદલાબદલી કરતાં રહે અને આશામાં વસે. 'આશા' સામે કોઈ વાંદો નથી: જીવનની વિટંબણાઓમાં આશા ન હોય તો જીવનનું કશું પ્રયોજન રહે જ નહીં.

પણ રોજંદા જીવનમાં અપરંપાર આડખીલીઓરૂપે પજવતા પ્રશ્નોનો વ્યવહાર ઉપાય કોઈને હાથવગો હોય તેવા થોડા માણસો સો કરોડના દેશમાં ન મળે? એને ચૂંટી ન શકીએ? આપણે ગર્વ લઈ શકે એવું કંઈ ક પણ કરી ન શકાય? જીવનની મોટી વિટંબણાઓને જરા બાજુએ મૂકી, નાની નાની વાતો સૂજથી, ત્વરાથી, સુધારતાથી, સરળતાથી કરવા પ્રેરે એવા કોઈ નેતા મળે તો કેવું સારું? જીણો જીણી વસ્તુઓ સરખી રીતે પાર ઉતારતાં આવડે એટલે એ ટેવ મોટા કોયડાઓમાં લાભદાયક થાય જ.

અરંધતિ રોય 'ગોડ ઓવ સ્મોલ થિન્જ' નવલકથામાં 'નાના ગોખલાનાં દેવલાં'ની વાત કરે છે તે મને આજે ગળે ઉત્તરી ગઈ! પોસ્ટઓફિસનાં દેવલાં; ઊભી સરકારાં દેવલાં; નિર્મળાં પાણીના દેવતા; સુધરતાના ભગવાન; ધોઘાટ-શત્રુ ભગવાન; ટમટમતા તારાવાળી રાતે સુખની શાંત નિદરના ભગવાન; ભજાતાં બાળકોના ભગવાન; હિપોકોટિક ઓથ પાળનારા દાકૃતરોના દેવલાં, મોચીઓની, પ્લાન્ફરની કે ઈલેક્ટ્રોનિક્સનોની દેવીઓ કે રેલેવેના દેવ!

પોતે જે કામ માટે જવાબદાર છે તે સૌ માનવીઓને નિષ્ઠાથી, સિમતથી, કામ કરાવે તેવા પ્રેરકબળને જંખીએ, બિરદાવીએ અને એનાં ગુણો ગાઈએ...

પછી માબાપની અસીમ ભલામણોને વશ થઈ સનમની શોધ માટે દેશ જવાનું નક્કી કર્યું.

"ત્યાં કંઈ કંઈ અફલાતૂન, રૂમજુમતી છોડીઉં છે. એક જુઓ અને બીજને ભૂલો... અને ઘર રાખે, માબાપને રાખે એવી ભાવનાવાળી,..."

જેમ તેમ બે અઠવાડિયાની રજાનો બંદોબસ્ત કર્યો અને મુંબઈમાં વસતા કાકા અને ભાવનગરમાં વસતા મામાને લખી નાખવામાં આવ્યું કે કન્યા શોધવાની છે. કાકાએ થોડી છોકરીઓ જોઈ રાખેલી અને મામાએ જરા સિલેક્શન વધે માટે ભાવનગર સમાચારમાં જાહેરાત આપી કે

"જોઈએ છે: એક સુશીલ, શોભે તેવી, અંગ્રેજમાં બોલવાનો મહાવરો હોય તેવી કન્યા. અમેરિકાથી થોડા સમય માટે આવેલ, ગુજરાતી બોલતાં અને વાંચતાં, એક ૨૭ વર્ષની વધના ભણેલા, સારા પગારે કામે લાગી ગયેલા યુવક માટે. ફોટો સાથે પરિચય આપતો કાગળ લખો નીચેને સરનામે."

અને પછી મામાનું સરનામું...

મુંબઈની છોકરીઓ જરા દુનિયાદારીથી વાકેફ એટલે છમાંથી ગણે કહી દીવું કે રસ નથી. ત્યાં જઈને રસોડામાં કુક જ કરવાનું હોય અને ઘરના ટોઇલેટ મેતે જ સાફ કરવાનાં હોય તો જીવનનું પ્રયોજન શું? બીજી ત્રણ મળવા તો આવી. એ ત્રણેને રાજુ સારી રેસ્ટોરન્ટમાં જમવા તો લઈ ગયો (અલગ અલગ દિવસે, એકી સાથે નહિ!). એકે ઘડ લઈને પૂર્ખ્યું "તારે અમેરિકામાં લવ અફ્ઝર થયો છે ખરો?" રાજુએ નિખાલસતાથી સાચી વાત કહી, "લા, -પણ હવે અફ્ઝર ફિનિશ થઈ ગયો છે." ત્યારે પેલીએ કહું, "તારા અફ્ઝરનો તો અંત આવ્યો છે મારા હજ ચાલુ છે..." કહી રાજુને તિલાંજલિ આપી. બીજી બેની પરિસ્થિતિ કલણાજનક લાગી. અમેરિકા જવા મળે તો ગમે તે કરવા તૈયાર હતી. ચહેરા ઉપર લાચારી લથબથ! અંતે રાજુ મુંબઈમાંથી ગાપવી મારી ભાવનગર ઉપરી ગયો. મામાને ઘરે ચાર પાંચ કાગળોની થપ્પી આવી પડી હતી.

ત્રણેકાના રેઝ્યૂમે તો છોકરીઓના વડીલોએ લખેલા લાગ્યા. વાંચો તો લાગે કે આ કલા, નાચ, ગાન, બુદ્ધિયતુર્યમાં ઐશ્વર્ય રાઈની જોડકી બહેન ન હોય તેવી, અને ઘરમેમન્યાં મીરાબાઈની સહોદરી ન હોય તેવી દિસે! એકે કુટુંબની સુશીલતા દેખાડવા 'જ્ય શ્રી કૃષ્ણ'થી શરૂ કર્યું. અને છેલ્લી ચાર લીટીઓમાં રાધેકૃષ્ણના જાપથી ભરી દીવી હતી, રાધાકૃષ્ણ જેવી જોડી જામે તેવી ભાવના કદ્યા વગર વ્યક્ત કરી..

ચોથો કાગળ ખોલ્યો.

ઉલ્ફતના રસ્તા -નકશો ૨

કિશોર રાવળ

(ગયા અંકમાં જણાવ્યા મુજબ આ વાતમાં ફેરફારો કરી અહીં મૂકી છે.
આશા રાખું કે આ વર્જન વધુ પસંદ આવશે.)

બાર તેર વર્ષે અમેરિકા આવેલ અને આજે ભણીને કામે લાગેલા રાજુએ ઉલ્ફતના રસ્તાઓમાં ઠેથાં, અઠબાદિયાં અને પોટલોલ્સનો અનુભવ કર્યા

"મને બહુ જ કુતૂહલ છે કે દસ પંદર દિવસમાં દસબાર પાત્રો જોઈને જીવનસાથી નક્કી કરનાર માણસો કેવા હશે એટલે હું આ કાગળ લખું છું.

મારું નામ માલતી છે.

ઉમ્મર આપણી બજેની સરખી એટલે તું કહું તો વાંધો ન હોવો જોઈએ. આઈ કંન ગેટ બાય ઈન ઈનિલશ ઔંલ રાઈટ! હું સુશીલ છું કે શોભે તેવી છું તે તારે જ નક્કી કરવું પડશે અને એ નક્કી કર્યા પછી પણ હું પરણવા તૈયાર હોઉં તો જ વાત આગળ ચાલે. ફોટા બોટામાં હું માનતી નથી કેમ કે વિદ્રિતની પૂરી ઝાંખી આપી શકે એવો કોઈનો ય ફોટો મેં ક્યાંય જોયો નથી.

હું ભણી છું-ડ્રોઈંગનો ડિપ્લોમા કર્યો છે, અહીં મેં એક ચિત્રશાળા કાઢી છે અને ખૂબ જ મજા આવે છે. વાંચવાનો શોખ ઘણો. ઘરમશીભાઈની સ્કુલમાં નૃત્ય શીખવા જાઉ છું- અમેરિકામાં જેમ લોકો 'વર્ક આઉટ' કરવા જાય તેમ, આમાં જરા ગરીમા, ગ્રેઇસ વધુ લાગે અને પરસેવો પાડતાં પણ આનંદની સરવાણીઓ અનુભવાય તે જૂદી જ. સંગીતનો શોખ, ગાવા કરતાં સાંભળવાનો વધુ. બટ આઈ દૂસિન્ના અંડ આઈ લાઈક ઈટ ટૂ.

મને મારું આ ભાવનગર બહુ જ ગમે છે. બીજું કંઈ નહિ તો ગામ દેખાડવાનું પણ ઘણું જ મન છે. મારી પાસે સ્કૂટર છે એટલે રખડવા નીકળી પડવું સહેલું છે.

કશા કોઈ વચ્ચનો નથી, કોઈ શરત નથી, નરી એક ઉત્સુકતા અને અમેરિકનો કહે છે તેમ 'લેટ્સ હેવ અ ગૂડ ટાઈમ'. ન જામે તો હસીને છૂંછા પડવાનું...

મન થાય છે? અનુકૂળ હોય ત્યારે ફોન કરજે (૫૬૬- - -). મારો દિવસ ઘારું તેમ વેતરી શર્કું છું, હું જ આવીને લઈ જઈશ.

માલતી.

આને તો મળવું જ પડશે ને! તેણે સવારના આઠ વાગ્યામાં ફોન લગાડ્યો.

"બોલો, હું માલતી."

"હું રાજુ. મને કાગળ મળ્યો અને તરત જ ફોન કર્યો."

"સરસ. કંઈ પૂછવું છે કે મળવું છે?"

"પૂછવું તો ઘણું જ છે પણ મળીએ ત્યારે. ત્યાં સુધી વાટ જોઈશ. ક્યારે મળશું?"

"હું તો એક અરધા કલાકમાં આવીને લઈ જઉ. સરનામું તો છે અને મને ખબર છે એ જગા. હું આવીને બહારથી જ સ્કૂટરનું હોર્ન મારીશ. તૈયાર રહેજે. તરત નીકળી જશું. એટલે ઘરમાં કોઈને ચા-નાસ્તાની કોઈ ઝંઝટ ન કરવા દેતો. અને મામા મામીને કહી દેજે કે બપોરે કે સાંજે જમવાની વાટ ન જૂએ."

"તૈયાર જ છું. બસ, મળીએ."

"હે, જસ્ટ વેઈટ અ મિનિટ, મારે કંઈ પૂછવું હોય તો?"

"મળીએ ત્યારે નહીં પૂછાય?"

"ના રે ના. મળ્યા પહેલાં જ પૂછાય તેવો એક પ્રશ્ન છે."

રાજુને અચંબો થયો. "બોલ, શું પૂછવું છે?"

"તું હેંડ્સમ છો કે નહિ?"

રાજુ એક પળ અચ્યકાણો અને ખડ્ખડાટ હસી પડ્યો. "કોઈ એવો મળ્યો છે ખરો જે પોતાને હેંડ્સમ ન માનતો હોય?"

માલતી રણકી ઉઠી, હસતાં હસતાં બોલી, "ચૂ આર ઔંલરાઈટ! આઈ થિન્ક આઈ અંમ ગોઈન્ગ દુલાઈક ચૂ. વાઈઝ સારા લાગે છે. મેળ મળે તું લાગે છે.. ચાલો મળીએ."

રાજુએ રોકી. "હવે મારો વારો. તું દેખાવડી છો કે નહિ?"

"હું મારો અભિપ્રાય તો નહિ આપું પણ કોલેજના છોકરાઓ મને 'નખરેવાળી' કહેતા હતા એ મને ખબર છે..." તેણે "મળીએ ત્યારે" કહી ફોન મૂકી દીધો.

પંદરેક મિનિટ થઈ અને બહાર સ્કૂટરનો અવાજ સંભળાયો અને એક બીપ બીપ થયું. રાજુ મામાને આવજો કહી બહાર નીકળ્યો. મીઠું મીઠું મરકતી, સફેદ પંજાબી અને લાલ દુપણાના પરિધાનમાં સ્કૂટર પર બેઠેલી માલતીને જોઈ. જમણી બાજુએ સેંથી પાડેલી, કંડે ઘડિયાળ અને પ્લાસ્ટિકની બંગડીઓ, ખાલે એક પર્સ, આંખને ગમે તેવી આ મુગધાને રાજુ જોઈ રહ્યો. "હું સાચી નીકળી. રૂપાળી તો છો જ. ચાલ, પાછળ બેસી જા, બરોબર પકડીને. ટેવ ન હોય તો હું સમજાવું.

"મારી પાછળ પલાંગીને બેસી જા, મારા ખભા પકડી રાખ એટલે ઉપદ્યા."

"ક્યાં જઈએ છીએ?"

"કેમ? મામાને કહેવું પડશે કે આ છોકરી ક્યાં ક્યાં ફેરવવાની છે?"

"ના રે ના. જસ્ટ ક્યૂરીઅસ...."

માલતીએ સ્કૂટર ઉપાડ્યું. હવા ખુશનુમા હતી. સ્કૂટરની ભભડાટીમાં વાતો કરવાનું અશક્ય હતું, પણ બે મિનિટમાં તો સ્કૂટર એક કુંગરની ત ગેટીએ ઊભું રાખ્યું. "આ અમારા તખેશ્વર મહાદેવનું મંદિર. કોઈની ઝંકત વિના મળવા માટે આથી સારી કોઈ જગા મળવી મુશ્કેલ. હવા, ઉજાસ, આપું ભાવનગર દેખાય અને ભાવનગર નવરું હોય તો આપણને જૂએ. બેસીને શાંતિથી વાતો કરવા માટે અદ્વિતીય-અદ્વિતીય એટલે ખબર છે?" જરા હસ્તિને સમજાયું, "મેચલેસ!" સ્કૂટર લોક કરી, બને ઢાળ ચડવા લાગ્યા. આરસના પગથીએ પહોંચા અને માલતી એક શિંગવાળા પાસે ઊની રહી. "આ રમણીકની ચિનાઈ શિંગ તો ખાવી જ જોઈએ." કહી બે કાગળની ભુંગળીઓ બંધાવી. દાણ મોમાં નાખતાં પગથિયા ચડવા લાગ્યા.

પગથિયા ચડી ઉપરના આરસના લંબગોળ ચોગાનમાં ઊભા રહી માલતીએ ભાવનગરનું વિહંગાવલોકન કરાયું. 'આ બાજુ બોરતળાવ, અહીં શામળાસ કોલેજ, આ બાજુ ગામ, પેલી બાજુ એરોડ્રોમ અને નવું બંદર...'

પછી મંદિરની બાજુએ શિયાળું તડકો ખાતાં બસે પાળી પર બેઠા. રાજુએ પોતા વિષે વાત કરી, તેના જોબની, કુંભની, તેના ન્યૂ જસ્સીના

ગામની. તેને થયું કે તેના અફેરની વાત પણ કરી દઉં. માલતીને આજાસાર આવી ગયો અને એણે રાજુને અટકાવ્યો. "રોજ સવારે નવો નક્કોર દિવસ ઊગે છે એને પુરાણી વાતોમાં શાને વેડફ્વો? દુ લેલ વિથ ડિસ્ટરી, અમેરિકામાં કહેવાય છે તેમ.

"અમેરિકાના જ એક લેખકની એક વાર્તા વાંચી. એમાં થાય છે એટું કે એક માણસ સફરજન લેવા એક વાડીએ ગયો. મોટો ઢગલો સફરજનનો પડ્યો હતો અને એક બીજા માણસને એક સફરજન લઈ ખાવા જતા જોયો અને વેન લીધું કે બસ મારે ખાવું હતું એ સફરજન પેલો લઈ ગયો...જિંદગી ચૂંથાઈ જવા દીધી..."

માલતીએ પોતાની વાત કહી. બે વર્ષ પહેલાં તેના પિતા ગુજરી ગયેલા, બા અને એક નાની બહેન સાથે રહે અને તેમની જવાબદારી માલતીને ભાગે આવી પડી. મા નિશાળમાં ભણાવે અને આજના પગારો સારા એટલે કુંભન નિર્વાહનો કોઈ પ્રશ્ન નહિ. ગુજરાતમાં સ્વીઅઁને ગમે તે દરકાનું શિક્ષણ તહન મફત એટલે કોઈના ભણતરનો બોજ નહિ. તેમનું પોતાનું ઘર હતું તેમાંથી એક રૂમ ફાજલ કરી ચિત્રશાળા ચલાવતી... "ચાલ ઘરે જઈએ. જમવામાં શાખરી-ભાક છે અને સાથે છાશકોક વાટ. ચાલશે?" માલતી મરકતી મરકતી રાજુ સામે જોઈ રહી કે આ અમેરિકન તેની આ રમુજ સમજ શકશે ખરો!

રાજુએ જવાબ દીધો, "વિથ મીરું જીહું?"

માલતી પળ થંભી અને ખડ્ખડાટ હસી પડી. "શાબ્દાસ, તું પાસ થઈ ગયો...શ્યોર! અત્યારે ઘરે કોઈ નહીં હોય. બા સાંજે આવશે, ત્યારે મનભાવતું બનાવશુંઅત્યારે જમીને થોડા બેસીને વાતો કરશું અને પછી બહાર ઉપડશું"

સ્કૂટર પાછું ઘર ભણી ઉપાડ્યું. સુશોભિત ઘર હતું. સાદાઈ અને સાથે એક સુરેખતા નજરે ઊરીને વળણી. હાથ મો ધોઈ જમવા બેઠા.

માલતીએ વાત શરૂ કરી. "આઈ લાઈક યૂ. પણ એક ખુલાસો કરી દઉં? હું અહીં ખૂબ જ હંપી છું. દોસ્તો છે, સહેલીઓ છે. અહીં સંગીતપ્રેમીઓનું ગાંધૂપ છે, થોડા કલાકારો છે એ બધાને હું ઓળખું છું, ઉપરછલી ઓળખ નહ હોઈ, અપોઈન્મેન્ટ વગર ઘરે જઈને તડકા મારીએ તેવી. શિક્ષકો, ગ્રોફસરો બધાં હાથવગાં. બાજુમાં રહેતા બે ડોક્ટર સાથે અમારે સારો સંબંધ છે.

"મને થયું કે મારું ગામ દેખાનું, મારા દોસ્તોની ઓળખ કરાવું ... અને સાચું કહું..." ખડ્ખડાટ હસી પડી, "આઈ વિલ પુર માઈ કાફ્ઝ ઔન્ન એન ટેબલ. " થોડી વાર અટકી ગઈ, છાસનો એક હૂંટડો લીધો અને પછી વાત આગળ ચલાવી. "મનમાં ચક્કરો ચાલે છે કે તને અહીં રહેવાનું મન

જગાવી દઉં... મને અમેરિકા આવવાનો લેશ વિચાર નથી. જુદી ભાષા, જુદા લોકો, જુદી રસમ એમાં ક્યાં પડવું! તમે અમેરિકામાં કહો છો તેમ જો ઈન એ સેકેર્ટલ ઓવ વન ટુટેન, હું અત્યારે આઠે નવે હોઉં તો શાને ઝાંઝવા પાછળ ઝંઝટ કરવી? ઝાંઝવું એટલે ખબર છે? મૃગજળ, માઈરેજ! એટલે હું તો તને અહીં જ રાખી લેવાની પેરવી કરવાની હું. પછી કહેતો નહીં કે જરા પણ વોર્નિંગ નહોતી આપી અને બનાવી ગઈ..." -- એકદમ અટકી માલતીએ રાજુના મોં પરના ભાવો નિહાયાં. "કુમ, આમ બબૂચુકની જેમ કેમ જોઈ રહ્યો છે? સમજ નથી પડતી?"

"ઘેટ્સ માઈ ફેર્સ લેન આઈ અંમ ઈન લવ. હેન્ડસમ ઈન ધ મોર્નિંગ, અત્યારે બબૂચુક!" રાજુએ એક આંગળી માલતીના નાકને અડાડી, હસ્યો અને પણ થંબી આગળ ચલાયું.

"હું વિચારતો હતો કે મારી જેમ કેટલાય બીજા છોકરીઓ જોવા આવે છે તે એ અમેરિકામાં ન મળતું હોય તેવું મળશે એવી આશાએ જ ને! પણ એમ કેમ કે છોકરી જોઈ, શોધી, પરણીને અટકી જાય? હાઈ થોબ કરે તેવું અહીં બીજું પણ હોઈ શકે એનો વિચાર કેમ નહીં કરતાં હોય?"

પહોંચ દરીશ મહુવાકર

રાકેશના મનમાં ભારે ગુમથલ ચાલી. હૃદય વલોપાતથી ધમરોળાઈ રહ્યું. એ આખો દિવસ અપસેટ રહ્યો.

એ સિનિયર ફ્લાઈક હતો. રાકેશના એકદમ નજીકના એક સંબંધી એમની બેબીને હાયર સેકન્ડરીમાં એડ્રિમશન અપાવવા રાકેશ પાસે આવ્યા હતા.

રાકેશે શાળાની પ્રણાલિકા, સિદ્ધાંતો અને નિયમો હત્યાદિની સમજ આપીને ભારપૂર્વક છાતી ઠોકીને કદ્યું હતું કે શાળામાં બહારની કોઈપણ બાળાને એડ્રિમશન અપાતું નથી.

એમના સંબંધીએ આગ્રહ શરૂ જ રાખ્યો ત્યારે રાકેશ અગાઉ શાળા પર કોઈએ કરેલા કેસની ફાઈલ બતાધ્યી. એમની પહોંચ છેક દિલ્હી સુધીની હતી છતાં એમની હાર થઈ હતી.

તો પણ સંબંધીએ જીદ શરૂ રાખી હતી.

છેવટે એઓ ચાલ્યા ગયા.

ત્રીજે દિવસે રાકેશને જ એમની બેબીને શાળામાં એડ્રિમશન મળ્યા અંગેની ફી ભર્યાની પહોંચ કાઢી આપવી પડી. બધું રાકેશની પહોંચ બલાર ગયું હતું.

(તેમના લઘુકથા સંગ્રહ 'પ્રતિ'માંથી સાભાર. રૂ. ૨૦.૦૦
પ્રાર્મિસ્થાન

"અંન સ્ટે હીઅર..."

ફોન પત્યા પછી મમ્મી અને તેડી એક બીજા સામે ઘૂવડની જેમ તાકતાં બેઠાં. મમ્મી કહે, "આપણે તો રાજુને પરણવા મોકલ્યો--પ્રેમમાં પડવા નહીં. આ શું થઈ ગયું?"

તેડી કહે, "જૂની પ્રણાલિકા પ્રમાણે આપણે તારા ભાઈની મારફત રાજુને કહેવડાવણું 'રાજુ, કમ બેંક હોમ સૂન, મમ્મી સિક?' મોં પર મરધા જેવું સિમત હતું.

ભાઈ, આવું તે કેવું કે ઉફ્ફતના રસ્તા કોઈ દિ' સીધા નીકળે જ નહીં!

પાર્શ્વ પણિકેશન
નિશા પોળ નાકા
જવેરીવાડ, રિલીફ રોડ
અમદાવાદ ૩૮૦૦૦૧)

સિસ્ટમ

ઉત્તમ ગડા

(મારો ભમરો: ગામની ગટરો સાથે હરહંમેશ કામ કરતા હો તો તમારું અસ્તિત્વ જ એ હુગ્યંધમાં ડબોળાઈ જાય ઉદાહરણ આ વાર્તામાં મળે છે.
આ એકપાત્રી વાર્તાલાપ જૂદીજ હુનિયામાં આપણાને લઈ જાય છે અને વ્યાકૃત કરી દે છે)

(નાનો ખાલી, બારી વગરનો ઓરડો. એક લાકડાનું સ્ટૂલ. બાજુમાં ઉત્તરેલાં પેન્ટ, શર્ટ, પઢો, અંડરવેરનો ઢગ. વાયવ્ય છેડે લટકતો બલબ.
રધુ (૨૫-૨૭ની ઉભરનો) સ્ટૂલ પર બેઠો છે. એના હાથમાં પોલીસો વાપરતા એવો દંડુકો છે. રધુ એક ટ્યૂબમાંથી સફેદ મલમ કારી દંડુકાના આગળના ભાગ પર લગાડે છે. ઘણામણ. થોડી ક્ષાણો પછી જાણે પ્રેક્ષકોની હાજરીથી સભાન થાય.)

(પ્રેક્ષકોને ઉદેશીને રધુ બોલે છે), શું જુઓ છો? (પાછો કામમાં વ્યસ્ત, પણ તરત અકળાય) તમને શું હું ગાંડો લાગું છું કે આમ જોયા કરો છો? (અટકે, કામ ચાલુ રાખે) આ હું કરું છું એ ગાંડા જેવું લાગે છે -- નહીં? (હસે) આ છે ને (દંડુકો બતાવતાં) હું ઓલા (એક ખૂણા તરફ નિર્દર્શિ) જ્યસુખલાલભાઈ માટે તૈયાર કરું છું. આમ તો હું કોઈની સાથે વાત ન કરું. પણ આજે... (અટકે)

જ્યસુખભાઈને ઓળખો તમે? જ્યસુખ અદાખી. મોટા ધંધાવાળા, ગાડી અને બંગલાવાળા શેઠ છે. એ જુઓ ત્યાં ઊભા છે, નાગા! તમને નહીં દેખાય. નાગા છે એટલે ખૂણામાં ભરાઈ ગયા છે. આ જુઓ એમનાં કપડાં. (અટકે)

રાતના નવ વાગે એમને લઈ આવ્યા. ઓફિસરોએ કપડાં કાઢીને ઊભા રહેવા કહ્યું ને એ લોકો ચાલી ગયા. તે અત્યારે (ઘડિયાળ જોતાં) સવા બાર થવા આવ્યા! શેઠ અમને એમ બિચારા ઊભા છે. (અટકે)

શેઠ મને પૂછ્યું કે આ કપડાં કેમ કઠાવ્યાં? તે મેં કહ્યું આ લોકો આજે આ (દંડુકો બતાવતાં) તમારી ગાંડમાં નાખશે. પહેલાં શેઠે મારી સામું જોયું -- હું ગાંડો હોઉં એમ -- જોયા કર્યું. પછી આની સામું જોયું. જોયા કર્યું -- ને અમનો પેશાબ નિકળી ગયો. ઊભા ઊભા જ! મેં મનમાં કીધું -- ચાલો! કાઢો બસો રૂપીયા! (અટકે)

મેં પેશાબ સાફ કર્યોને ભૌય પરથી એટલે શું -- આપણા બસો રૂપિયા જમા! (સમજાવતાં) આ ઓફિસરો છે ને ઘણા મોટા મોટા શેઠને -- સાહેબોને લઈ આવે. પૂછપરછ કરવા. બધાને એવા બિડાવે, એવા બિડાવે કે ઘણાંના પેશાબ ધૂટી જાય -- ઘણાના જાડા! તે આ બધું સાફ કોણ કરે? તે ય રાતે બાર વાગ્યે! મારી ઇયૂટીમાં નથી આ ને કંઈ આ ઓફિસરો સાફ કરવા બેસવાના છે? એટલે મેં છે ને સિસ્ટમ કરી નાખી. આ ઓફિસરોને કહી દીધું કે -- સાફ કરી દઈશ, પણ પેશાબ સાફ કરવાના બસો રૂપિયા. જાડો સાફ કરવાના પાંચસો. જેણો કર્યા હોય એને જ ચાર્જ કરવાના. ને મને અપી દેવાના. ઓફિસરોએ કહ્યું -- મંજૂર. એમને ખબર છે -- રધુ માણસ આમ બરોબર સિસ્ટમવાળો. (અટકે)

પહેલી વાર જ્યસુખ શેઠને અહીં લઈ આવેલા એ વાતને આજે એક ભાણિનો થવા આવ્યો. ત્યારે એમેણે મને ઓળખ્યો નહીં. તો મેં કહ્યું -- શેઠ! મને ઓળખ્યો નહીં? હું રધુ. મારી મા તમારે બંગલે ઉપરનું કામ કરતી હતી --તે ક્યારેક હું એની સાથે આવતો. ત્યારે શેઠને યાદ આવ્યું ને કહે રધુ, તું? અહીંયાં શું કરે છે? મેં મનમાં કહ્યું --શું કરું છું એટલે? મેદીના ભજિયાં તરું છું, પણ મોટેથી કહ્યું ઇયૂટી કરું છું, શેઠ! બાપા કસ્ટમમાં પટાવાળા હતા તે એક્સીડન્ટમાં ગુજરી ગયા તે ગવર્મન્ટે મને નોકરી આપી. તે અહીંયા એન્ફોર્સમેન્ટમાં ઇયૂટી લાગી છે. પણ તમે શેઠ? તમે ક્યાં આ ભારતીઓના હાથમાં આવી ગયા? જલ્દી પતાવત કરી નાખજો આ લોકો સાથે. મેં સલાહ આપી, હું શેઠને! (અટકે)

મને ખબર છે ને, અહીંયા રોજ બેઠો હોઉં તે જોઉં હું ને બધું અહીંયા શું ચાલે છે તે. અહીંયાં એન્ફોર્સમેન્ટમાં જેને લઈને આવે તે મોટા મોટા ધંધાવાળા જ હોય -- લાખોપતિ ને કરોડપતિ ને બધાએ ધંધાયાં કંઈ ને કંઈ ગોટાળા કર્યા હોય. કસ્ટમના ગોટાળા ને એક્સાઈજનાગોટાળા ને ઓલું શું કહેવાય -- ડોલરના રૂપિયા ને રૂપિયાના ડોલરના ગોટાળા. હું ભણ્યો નથી પણ બધી ખબર પડે મને. (અટકે) ભલે બધી નહીં -- પણ ધણીખરી (અટકે) ધણી ખરી નહીં હોય થોડી ધણી સમજણ તો પડે. આ ઓરડાને ઈન્ટર -- (અચકાય) ઈન્ટરફેશન -- (અચકાય) કે એવું કંઈ -- શું કહ્યું? હા -- એ જ -- ઈન્ટરોગેશનનો રૂમ કહેવાય, બારી વિનાનો રૂમ. દરવાજો બંધ થાય એટલે બધું બંધ. અંદર જે કંઈ થાય -- રાડારાડ ને ચીસાચીસ ને ધોલધપાટ ને ગડા-પાટું -- એક અવાજ બહાર જાય નહીં ને એક નજર અંદર આવે નહીં. (અટકે)

મારું કામ અહીંયાં શું? તો કે મૂળ બેઠા બેઠા માવા ખાવાનું (હસે) કંઈ બીજું કામ જ નહીં. આ લોકોને પૂછપરછ વખતે સાક્ષી જોઈએ -- કાયદા પ્રમાણે -- તે મને રાખે. તે ખૂણામાં બેઠો બેઠો માવા ખાયા કરું. (અટકે)

પહેલી વાર આ શેઠને લાવ્યા હતા ને મેં સલાહ આપી હતી ને પતાવટ કરી નાખવાની -- તો મારા પર ભડક્યા -- પતાવટ કેવી? સવાલ જ ઊભો નથી થતો. અમે કંઈ કર્યું હોય તો ને? સમજે શું છે આ લોકો અમને? આમ -- આમ -- રાત્રે આઠ વાગ્યે બોલાવ્યો -- ને દોઢ કલાક બહાર બાંકડા પર બેસાડી રાખ્યો તે પછી અહીંયાં કલાક! હું ઉપર જઈશ. મિનિસ્ટ્રીમાં, એટમાં લડી લઈશ. આ લોકોની તો છુફ્ફી જ કરાવી દઈશ! (હસે) એવું બધું! તે મેં કાનમાં કહું -- શેઠ, હજ પહેલી વાર આવ્યા છોને, બધા પહેલી વાર આવુંજ કહેતા હોય છે. પણ તમે ઓળખતા નથી -- આ સીધાલ અને પાલીવાલ કરીને ઓફિસરો છે ને એમને છક્કા છોડાવી દેશે ને રાડ બોલાવી દેશે -- એવું આમ મનમાં જ કહું હં! થયું, શેઠ સારા માણસ. ફસાજા એટલે ગોટાળા તો કંઈ કર્યા જ હશે. પછી મને પૂછે -- પહેલી વાર લાવેલા ત્યારે, હું -- કે અહીંયાં આવી રૂમમાં લાવીને આ લોકો શું કરે છે? તે મેં કહું -- પૂછપરછ. મનમાં કહું, શેઠ જવાદો ને -- કહીશ ને કે અહીંયાં શું શું થાય છે -- ને શું શું કરાવે છે તો -- તો સાંભળીને તમારા વાળ ઊભા થઈ જશે ને છાતી બેસી જશે. પણ ત્યાં ચાવાળાએ બહારથી દરવાજો ત્રણ વખત ઠોક્યો. દરવાજો ત્રણ વખત ઠોકાય એટલે સમજુ જવાનું ચા વાળાએ બહાર ચાનો જ્વાસ મૂક્યો છે. હું દોર્યો ને દરવાજો ખોલી ચાવાળાને પકડી એની પાસેથી બીજો જ્વાસ લીધો -- શેઠ માટે. (અટકે) આ આપણા સિસ્ટમ છે. ચાવાળાને કહી દીધેલું કે દર એક કલાકે અડવો જ્વાસ ચાની એમની સિસ્ટમ છે. આપણું એવું છે ને કે બધું કામ સિસ્ટમ પ્રમાણે થવું જોઈએ. જાજરુથી આવી ડબો દીવાલ પર ટીગાડ્યો -- એટલે એ જ ધીરીએ મિસિસ પાણીના લોટા અને સાબુ સાથે મોરીપાસે જ ઊભી હોય. એના ખભા પર હાથ લૂછવાનો ટુવાલ હોય. દાંતની ઉલ કરીને કોગળા કરતો હોઉં ત્યારે મિસિસે ચાના કપમાં ગરમ ચા રેડવી -- વહેલીય નહીં ને મોડી ય નહીં. ઘરે આવું -- ભલે ત્યારે સાંજના ચાર વાગ્યા હોય કે ચાતના બે વાગ્યા હોય -- પલંગ પર ધોયેલો લેંધો ને ગંભીર ગરી કરીને તૈયાર જોઈએ જ -- એ મિસિસને ખબર છે. (અટકે)

આ મિસિસ તે કેવું સારું લાગે, નહીં! આમ તો હું ઘરવાળી જ કહેતો હોત પણ મારી મિસિસે મને શીખવાડ્યું -- મિસિસ કહેતાં. એણે સાંભળું હશે એ કામ કરતી હતી ત્યાં. પણ આપણને ગમ્યું. (અટકે)

તે હું તમને પહેલી વાર જયસુખ શેઠને અહીં લઈ આવેલા એની વાત કહેતો હતોને? તે રાતે ઠેડ સાડા બારે ઓફિસરો આવ્યા ને શેઠને કંઈ ગોળ ગોળ પૂછી કહું -- ભલે તો આજે જાઓ. શેઠની હટી ગઈ. શું, સમજો છો શું તમારા મનમાં? આ આટલું પાંચ મિનિટનું પૂછવા મને અહીંયાં ચાર ચાર કલાક ટીગાડી રાખ્યો? તો આ લોકો કહે સોરી! મને ખબર દર વખતની આ જ સિસ્ટમ છે. માણસની ધીરજ ખૂટાડી દેવી ને પછી કહી દેવું - સોરી! શું કરે પેલો - અરે સોરી બોલા ના? શેઠ તો ધૂંવાંપૂંવાં, આ તે કંઈ રીત છે? હું તમને જોઈ લઈશ -- આવું હું ચલાવી નહીં લઉં -- વગેરે

બોલી નીકળી ગયા. પાછળ આ લોકો હસી પડ્યા : દેખા, કીતની ગરમી હે -- એવું કહી ચાના બે જ્વાસ જોઈ મને કહે - ક્યા રઘુ, તુમ ઉસ કો ચા પિલાયા? તે મેં કહું -- ઉસમે તુમદારે બાપ કા કુંછ લુંયાઈ તો નંઈ ગયા ને કહું એટલે -- મનમાં જ! ને હતી મને ઉતાવળ ઘરે પહોંચવાની. (અટકે)

તે રાતે ઘરે પહોંચ્યો ત્યારે સાલો દોઢ વાગી ગયો. મિસિસ જાગતી હતી. મેં નજર નાખી. પલંગ ઉપર દીવાલ પરના ખીલા પર મંગળસૂત્ર લટકતું હતું. કપડાં બદલી, ઘડિયાળ કાઢીને મેં એ જ ખીલા પર ટીગાડી. લાઈટ બંધ કરી. (અટકે) અમને બંસેને ખબર હતી કે આજે પ્રોગ્રામ છે. ખીલા પર મંગળસૂત્ર ટીગાડો એની ઉપર હું ઘડિયાળ લટકાવું તો બંસેએ સમજી લેવાનું, ચાત્રે પ્રોગ્રામ કરવાનો છે. આવી અમારી સિસ્ટમ (અટકે)

એટલે તમે સમજો છો ને? (અચકાતાં)

આ સિસ્ટમની વાત કહું? આમ તો બહુ ગ્રાઇવેટ છે. પણ તમે આમ બેઠા બેઠા ડાખ્યા થઈને સાંભળો છો તે થાય છે કે તમને વાત કહું. (અટકે) અમારા લંજને ચાર વરસ થયાં. જેતે દછકે મિસિસ હંડી પડવા લાગી હતી. હંડી એટલે તો તમે સમજી ગયા હશો. મૂડ નથી -- એવું કહ્યા કરે. પગ બહુ દૂઘે છે -- માથાનો દુઃખાવો ઉપડ્યો છે -- એવાં બહાના કાઢે ને પડખું ફરી સૂઈ જાય. સાંભળીએ નહીં ને આગ્રહ કરીએ તો એવી વેઠ ઉતારે કે આપણને થાય એના કરતાં શાંતિથી સૂઈ ગયા હોત તો આરામ મળત. (અટકે)

તે થયું આમ તો ચાલે નહીં. કંઈક કરવું પડશે.

એક રાતે એણે બરોબર મૂડ બતાવ્યો તે બીજે દિવસે એક સાડી લાવીને ઘરી. તે પૂછે -- કેમ સારી? તે કહું -- મજાનો મૂડ બતાવ્યો ને તેનું ઈનામ! તો કહે -- જ્યારે મૂડ બતાવીશ ત્યારે ઈનામ આપશો? મેં કહું નક્કી. જેવો મૂડ એવું ઈનામ મળશે. (અટકે)

ને ત્યારથી એના મૂડ સુધરવા લાગ્યા. હું એને કંઈ ને કંઈ લાવીને આપવા લાગ્યો. સાડી, અતાર, ચંપલ, વીટી, પાકીટ, કંઈ પણ આઈટમ! સાલું ક્યારેક ક્યારેક એવા મૂડ બતાવે કે આપણને લાગે આ બધું ક્યાંથી શીખી આવી છે? જોકે આપણને કંઈ વાંધો નહોતો એનો પણ. (અટકે)

પછી આપણે એક સિસ્ટમ બનાવી. સિસ્ટમ તો બનાવવી જ પડે ને? નહ ગે તો આ બેરાંની જાત! સાડી-સેન્ડલ-શેમ્પૂની લાયમાં મૂડ ઉપર મૂડમાં આવે તો આપણે ક્યાં જાવું? આપણાં તો ગાભા નીકળી જાય. ગજવા ખાલી થઈ જાય એ અલગ! (અટકે)

એટલે એવી સિસ્ટમ કરી કે એને મૂડ હોય ત્યારે એણે એનું મંગળસૂત્ર ખીલા પર ટીગડવાનું ને માસું મન હોય હોય તો મારે ઘડિયાળ એ ખીલા પર લટકાવવાનું. આમ મંગળસૂત્ર અને ઘડિયાળ ભેગાં થાય તો જ સમજવાનું કે આજે પ્રોગ્રામ કરવાનો છે - નહીંતર નહીં (લુચ્યું હસે)

પહેલીવાર આ સિસ્ટમ સમજાવી ને તો મિસિસ કહે, હાય! હાય! મંગળસૂત્ર તો મારી સોહાગની નિશાળી કહેવાય -- એને આમ ન ઉતારાય. લો, માણાં આ બેરાં! મનમાં કહ્યું: વેલ સખી, મંગળસૂત્ર ઉતારીશ તો ત રો સુહાગ લૂંટાઈ નહીં જાય, તારો સુહાગ તારા પડખામાં ધૂસશે! (હસે, ખૂણા તરફ જુઓ)

આ લોકો શેઠને બીજી વાર લઈ આવ્યા. પંદર દિવસ પછી. રાતના સાડા દસ વાગ્યે. મેં શેઠનું મોહું જોયું -- ને મને એમની દયા આવી ગઈ. પંદર દિવસ અને પંદર રાત કંઈ ખાયું ન હોય, કંઈ પીયું ન હોય અને બે ઘરીની ઊંઘ ન કાઢી હોય -- એવી એમની હાલત હતી. આમ તો મને હતું જ કે શેઠ પાછા આવવા જોઈએ આજકાલમાં. પણ આવા હાલ! હું તો ઘયકી જ ગયો, મેં કહ્યું : શેઠ, ચા પીશો? તો કહે : રહ્યું, આ લોકો તો મારી પાછળ પડી ગયા છે. મારું જીવનું હરામ કરી નાયું છે. ને એમની આંખમાં પાણી આવી ગયાં. બોલ્યે જ જાય : સાલું, શું અંધેર ચાલે છે? શું વાંક છે મારો? આ દેશમાં રહું છું એ? દિવસરાતના લોહીઉકાળા કરી ઘંધો ચલાવું છું એ? પાંચસો માણસનાં ઘર ચલાવું છું એ? એજ મારો ગુનો? ને પછી તો એ લવારે ચડ્યા. ઘણું ઘણું બોલ્યા. જાણે હું ઓફિસર હોઉં, એમની ફરિયાદ સાંભળવાનો હોઉં! (અટકે)

શેઠની ગણ મોતી ફેફટરી છે. મશીનો બનાવવાની કે એવી કોઈ. એમના બેઉ દીકરા અમેરિકા છે. તાં મોટે પાયે કમાય છે. શેઠને અવારનવાર કહે છે, બધું બંધ કરીને અહીંયાં આવતા રહો. પણ શેઠ કહે છે -- ના, આ આપણો દેશ છે. એને કંઈ એમ છોડી ન દેવાય. શેઠ બહુ પ્રમાણિકપણે ઘંધો કરે છે. બધું કાયદામાં રહીને. કોઈ ચોરી-ચ્યાપાતી નહીં. એટલા પૈસા દંધામાં કમાય છે કે એવી કોઈ જરૂર નથી એમને. આ બધું એમણે મને જે રીતે કહ્યું ને કે આપણાને લાગે -- ના, આ માણસ સાચું કહે છે. કમાઈને કામગારોને ય સારા પૈસા આપી સુખી કરે રાખે છે. દાનઘરમ કરે છે. એક સ્કૂલ ચાલે છે એમના બાપુના નામે. તો એમની માના નામે એક મોટી અસ્પતાલ છે. શેઠનું સમાજમાં મોહું નામ છે. ઘણાં મંડળો -- અસોસીએશન કમિટી વગેરેના પ્રમુખ ને મોવડી છે. એમનું માન છે -- મોભો છે. (અટકે)

પણ આ ઓફિસરો, હરામજાદાઓને એની સાથે જાણે કંઈ લેવા દેવા નથી. જે રીતે એમને રગદોળે છે! ને વાત શું છે? છ-સાત વરસ પહેલાં એમના દીકરા અમેરિકા ભણતા હતા ત્યારે એમને તાં ખર્ચ માટે પૈસા જોઈતા હશે તે એમના કોઈ વેપારી ભાઈબંધે અમેરિકામાં એમને દસ હજાર ડોલર આપેલા ને શેઠ એ ભાઈને અહીંયાં રૂપિયા ચૂકવી દીઘેલા. (અટકે)

સાલું, આપણાને લાગે આમાં કોઈના બાપનું શું ગયું? પણ આ ગુનો કહેવાય -- કોણ જાણે કેમ! હવે આ ભાઈબંધ કોઈ મોટા ગોટાળમાં પકડાયા છે ને ક્યાંક નાર્સી ગયા છે. એમની કોઈ ચોપડીમાં શેઠના દીકરાઓને ડોલર ચૂકવ્યા એની વિગત લખી છે. તે આ ઓફિસરો શેઠની પૂછપરછ કરવા પહોંચ્યો ગયા ને એમના બાપનું રાજ હોય એમ શેઠને દબડાવવા લાગ્યા. શેઠ પિતો ગુમાવીને કહી દીધું -- ગેટ આઉટ! બસ! વાતમાં કંઈ દમ નહોતો ને આ લોકો દસ-વીસ હજાર રૂપિયા મિસસામાં નાખીને નીકળી જતે. પણ શેઠ હોશિયારી કરી ને? એ એમનો વાંક થઈ ગયો. (અટકે)

શેઠ આ બધું કહેતા હતા અને ઢીલા ઢીલા થતા જતા હતા. મેં શેઠને કહ્યું - જે થયું તે. આ લોકો છેવટે પતાવટ પર જ આવશે. જેટલી જલદી કરો એટલું સારું. તો શેઠ ઘુસકે ઘુસકે રહી પડ્યા. ધૂળ જેવી વાત હતી તો ય શેઠના માણસોએ એક ખોખાની ઓફર કરી હતી. વાત અટકાવવા. પણ આ લોકો પંદર ખોખાં માગે છે. ખોખાં એટલે કરોડ -- એ તો તમને ખબર હશે. (અટકે) પંદર કરોડ! લો કોના બાપની દિવાળી! એમને ખબર છે કે શેઠ આપી શકે એમ છે -- ને વહેલા-મોડા આપશે -- એટલે (અટકે)

આ બધી વાત કરતા હતા ત્યાં જ સિંઘલ અને પાલીવાલ આવ્યા. લોંડનનો દરવાજો ઘાસમ દઈને બંધ થયો. મને ખર પડી ગઈ કે આજે ઘોલ્થપાટ થશે. બેઉ જાણે રાડારાડ ને ગાળાગાળી કરી શેઠને ગરમ કર્યા. ગાળો એવી બોલે કે આપણા જેવાને બે ઘડી કંઈ થઈ જાય. તો આ શેઠ જેવા ઘરમી માણસને તો -- એવામાં શેઠથી કંઈ બોલાઈ ગયું હશે -- કે સિંઘલે ઘડ લઈને શેઠને લાઝી મારી દીઘો. પાલીવાલ જાણે આ ઘડીની રાહ જ જોતો હતો તે એ તો થાપડ પર થાપડ લગાવવા લાગ્યો. પછી તો પેટમાં ગુબા ને પોઠ પર લાત ને જે દર વખતે કરતા હોય છે એવું બધું. શેઠ રાડારાડ કરી નાખી પણ અવાજને ઓરીની બહાર જવા મળે તો કોઈ સાંભળે ને? (અટકે) શેઠને ઢીબતા હતા ત્યારે હું ખૂણામાં નવો માવો મૂડી શેના વિચાર કરતો'તો એ કહું. મિસિસ માટે સૌનાનું પેન્ડલ બનાવવા આપ્યું હતું. રોજ મોહું થઈ જતું હતું ને સોનીની હુકાનેથી લેવાનું રહી જતું હતું. મિસિસનો ઘરે પહોંચું એટલે કફળાટ સંભળવા મળતો. શેઠ રાડો નાખતા હતા ત્યારે મને ચિંતા થતી હતી કે આજે પણ મોહું થશે ને હુકાન બંધ થઈ ગઈ હશે. (અટકે)

એક વાત કહું? તમને થતું હશે આમ હું મિસિસ માટે પાંચ-છ હજારનું પેન્ડલ લઉં છું તે મારો પગાર કેટલો હશે? પગાર મારો -- કાપકૂપ થઈને હાથમાં મહિને અઢારસો રૂપરડી. (હસે) અઢારસો રૂપરડી હં! એમાં શું થાય? પણ આ મને અહીંયા બેસાડે છે ને -- એ મેં કહ્યું એમ, માવો ખાવા તો નહીં જ! (આજુબાજુ જોઈ - ખાનગી વાત કરતો હોય એમ) પૂરી વાત તે મને કહું?

આમ તો અત્યારે સુધી કોઈએ આ કહ્યું નથી -- બહારના માણસને. પણ આજે કહ્યું ને મારો મૂડ એટલો બધી ઓફ છે ને કે થાય છે, બધું ને બધું કોઈને કહી દઉં: પણ તમે કોઈને ન કહેવાના હોય તો જ. (અચકાય)

કોઈને કહો તો મારું નામ એમાં ન આવવું જોઈએ. નહીં તો હું તો કહી દઈશ -- કે આવું મેં ક્યાં કોઈને કદીય કહ્યું છે? (અટકે)

આમ ધોલથપાટ થાય ને -- એટલે આ લોકો લખે કે આરોપીએ ઓફિસરને પૂછપરછ દરમિયાન લાઝો મારી દીઘો. આરોપી ગરમ થઈ ઓફિસરનું ગળું પકડી, દબાવવા લાગ્યો ને એવું બધું -- જે મનમાં આવે તે. ને લખે કે એટલે પછી ઓફિસરોએ ન છૂટકે આરોપીને કબૂલમાં લાવવા જોરનો ઉપયોગ કર્યો --એટલે કે કરવો પડ્યો. આના સાક્ષી તરીકે મારે સહી કરવાની. એવું લખે કે -- હા, હું ત્યાં હજાર હતો -- અને આ બધું બન્યું એ મેં સગી આંખે જોયું -- આવી એક સહી કરવાના એક હજાર રૂપિયા મને મળી જાય. અને મજાની વાત સાંભળશો? કોણ આપે આ હજાર રૂપિયા? આ ઓફિસરો? એ માદરભગતો આવા શેઠો પાસેથી જ કઢાવે. (અટકે)

બીજું, વાત ત્યાં ન પતે ને વધારે કઢાવવાના હોય ને તો -- આ -- (દંડૂકો બતાવતાં) અંદર નાખવાનું થાય ને ત્યારે -- મારી પાસેથી એવી કબૂલાત પર સહી કરાવે કે આરોપી અને હું એકલા હતા., ત્યાં આરોપી મારી સાથે વાત કરવા લાગ્યા -- મારી નજીક આવ્યા --ને મારો હાથ પકડ્યો -- ને પૂછ્યું -- તારી ઈચ્છા છે? ને એટલે પછી પૈસાની લાલચમાં આવી -- એટલે આ બધું આરોપીએ કરાવ્યું એ કર્યું (અટકે)

આ કબૂલાતના પાંચ હજાર. એની માને, (વિચારે) આજે શેઠને લઈ આવ્યા ને કપડાં ઊતારવાનું કહ્યું કે મને થયું -- ચાલો, આજે પાંચ હજાર પાક્યા! (અટકે)

અને તમે માનશો? આવો વટવાળો, ધ્યાતીવાળો, દુનિયા સામે માણું કરી ઊભો રહેતો આ માણસ -- શેઠ! કપડાં કાઢવાનું કહ્યું એટલે એક અક્ષર બોલ્યા વગર નીચું માણું કરી ખમીશ કાઢ્યું, પેન્ટનો પછો ખોલ્યો, ને પેન્ટ ઉત્તર્યું -- ને હજ આ લોકોએ કહ્યું નહોંતું ત્યાં -- જાંખિયો કાઢીનેય અહિયાં મૂકી દીઘો. આપણાને થાય કે કેવું માણસનું પાણી ઊતરી ગયું છે. બિચારો પતી ગયો છે. માન ને મોભો, આબરુ ને આવડત ને ભણતર ને અનુભવ ને હોશિયારી ને લાજ ને શરમ - બધું જાણો (કપડાં બતાવતાં) ઊતરી અહીં ઢગલો કરીને મૂકી દીઘાં છે! લોઢા જેવા માણસને લોંદો થઈ જતો જોયો. (અટકે)

એ લોકો ગયા એટલે પાછા શેઠ લવારે ચક્કયા. આ (દંડૂકો બતાવતાં) ગાંડિમાં નાખવાની વાત જાણો એમના મગજ પર અસર કરી ગઈ હતી. બોલતા જ ગયા. રધું -- આ -- આપણા દેશને, આપણા સમાજને ઊધર લાગ્યો ગઈ છે. ખાયકીની ઊધરી. આ -- આ -- ઓફિસરો કરોડો રૂપિયા ખવડાવી -- અહીયા રૂપૂટી મેળવે છે. પછી અમારા જેવા પાસેથી કરોડો ઓકાવે છે. કાયદાની એવી હેરાનગતી ઊભી કરે કે ચોરી કર્યા વગર ધંધો થાય નહીં ને ચોરી ન કરો તો આ લોકો કરોડો ઓકાવે કોની પાસેથી? (અટકે)

ને કહે, આપણે બધાં ધરમની, સંસ્કૃતિની વાત કરીએ છીએ પણ એનો કોઈ અરથ નથી. આ બધું નેવે મૂકો તો તમને વિમાનમાં ઊડવા મળશે - બાકી આખી જિંદગી ચંપલ ફાડ્યા કરો! આ વાત બધાને ચોખ્ખી દેખાય એવો થઈ ગયો છે આપણો આ દેશ! લાકડાની હવેલી બહારથી અડીખમ લાગે પણ અંદરથી ઊધરીથી દિવસ રાત ખવાયા કરતી હોય એમ આ દેશ ખવાઈ ગયો છે ખાયકીની ઊધરીથી. નીતિ-નિયમ, ને કાયદાકાનૂન ને ધારાધોરણ બધાં ધૂળધાણી થઈ રહ્યાં છે. પૈસા ખવડાવી કામ કઢાવો -- અટક્યા છો? પૈસા ખવડાવી આગળ વધો. ફસાયા છો? પૈસા ખવડાવી છટકી જાઓ. નીચેથી ઠેઠ ઉપર સુધી આ જ સિસ્ટમ થઈ ગઈ છે. કોઈ કરતાં કોઈ બાકાત નથી આમાંથી! (અટકે)

ને કહે રધું, યાદ રાખજે મારી વાત. આ સરેલી, ખવાઈ ગયેલી હવેલી જેવાં આ દેશ પર બહારથી ગમે એટલા રંગરોગાન કરીએ એનો કોઈ મતલબ નથી. એક દિવસ એક જ લાત પડશે ને-- બસ આખો દેશ ફસ થઈને ભોય ભેગો થઈ જશે. (અટકે)

ને કહે કોઈને ફરિયાદ એવું નથી. કારણ કે દોષ એમાં આપણો જ છે, આ સિસ્ટમ ખાયકીની. લાલચનો, લોભનો સાપ આપણે જ દૂધ પાઈને ઉછેર્યો છે. એ આપણને જ કરેં -- તો ફરિયાદ કોને કરવી? (અટકે લાંબી કષા)

આ કહ્યું ને -- તો પાછું મારું મન ખાટું થઈ ગયું. પછી તો એ શું બોલતા હતા એના પર મારું ધાન જ ન રહ્યું. હું મારી ચિંતા કરું કે આમ ગામની કરવા બેસું? (અટકે)

ગઈ કાલે ઘરે પહોંચ્યો ત્યારે ભિસિસ કોઈ બાજુવાળીને કહેતી હતી -- ને એને ખબર નહીં કે હું સાંભળું છું. માનશો? (અટકે)

કહેતી હતી કે મને તો છોકરણ રહ્યું હતું. મેં તો પડાવી નાખ્યું. દાક્કતરાણી ના પાડતી હતી તે એને હજાર રૂપિયા ખવડાયા. એમને તો આ વાતની ખબર જ નથી. મારે આ ઉમરે છોકરાંઓની જંજાળ ન જોઈએ, આ! મારે તો હજ હીરાનો હાર ને હીરાના કડાં કરવાવાના છે. (અટકે)

તે બાજુવાળી પૂછે, આ હીરાના હારને એને છોકરાંને શું લાગેવળગે? (અટકે)

તો ભિસિસ હસી પરી અને કહે, તને એમાં સમજણ નહીં પડે. એ -- એવી-- એમની સિસ્ટમ છે. (અટકે)

હું તો એની માને ધયકી જ ગયો. ચક્કર ખાઈ ગયો કે આ હું શું સાંભળું છું? આ -- આ -- (આવેશમાં) આ રંદે, મારા છોકરાનો જીવ લઈ લીધો!

દાક્ષતરાણી પાસે સાફ કરાવી કયરાની જેમ ફેંકી દીધું મારા બાળકને!
(અટકે, ઢીલો)

એ - એ રાંડને હીરાના હારની કમાઈ કરવી હતી ને એમાં મારું છોકરું
વચ્ચે આવતું હતું! આ -- આ હદ સુધી જવાનું? (રડમસ) એ -- એ મારી
ઘરવાળી હતી કે પછી (ડૂમો)

શેઠે હમણા બહુ સાચી વાત કહી, હો! આ ખાયકીની ગેધરી બધે પહોંચી
ગઈ છે -- ને -- ને બધું ખલાસ -- બધું સાફ કરીને છોડશે. (અટકે)

ને એમની વાત તો સાચી છે -- કોઈને ફરિયાદ થાય એવું નથી. વાંક
આમાં આપણો જ છે. આપણે જ તો બનાવી છે આ સિસ્ટમ!

(બેસી રહે, હાથમાંનો દંડુકો નીચે પડે. તરત અંધારું)

(સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૨ના 'ગદપર્વ'માંથી સાભાર)

જીવન પરભાઈ - ૪

કિશોર રાવળ

"ટો બી જોવામાં સું જાય? કડાચ કબાટના ખાનામાં હોઈ ન સકે?" અંકલ
ચારે બાજુ સોઢવા લાગ્યા. એક પછી એક ખાનાઓ ખોલી જોયા. પેલા
હુંટિન્ગના કૂટરાઓની જેમ સુંધતા જાય, જોટા જાય. મારું વજન એક એક
મિનિટે ઉત્તરદું જદું હદું. પાટલૂન બે હાઠે પકરી રાખિયું.

અંકલ પેલા ખાનાએ પુર્યા.

"આ ખાનું ટો લોક કીઢેલું છે." ટે બોલિયા.

"એમાં કરસું જ નથી. મેં કાલ જ જોયું હદું."

"ટારી પાસે ચાવી નથી?"

મારી પાછલઠી પેલા જિલ્ઝનો અવાજ આવ્યો."સાહેબ, તમે આ ચાવી
શોધો છો?" જીવ્સ કયારે અંડર આવ્યો તે ખબર નહોટી રહી. એના
ઢાઠમાં પેલી ખટરનાક ચાવી હઠી.

"થેંક યૂ." અંકલ બોલિયા.

અંકલે ખાનું ખોલ્યું. મેં આંખો બંધ કરી દીઢીઃ "ખોડાયજ બચાવો!" 'ધર'
કરીને ખાનું બંધ ઠયાનો અવાજ આવ્યો. "ના, આમાં કશું નથી." અંકલ
જમશેડ બોલ્યા."પેલા મહેમાનની પાસે જ આઈજલાસ હશે."

એ ગયા તારે મેં જીજા ટરફ ફરી કહ્યું. "અરે, જીજા!"

"બોલો સાહેબ"

"કુર્ઝ નહિ"

કેમ શરૂ કરવું? "અરે, જીજા, તે કદાચ ખાનામાં પેલો..." હું આગાલ ન
વઢી સક્યો.

"સાહેબ પેલું પાર્સિલ મેં સવારના જ કાઢી લીઢેલું."

"કેમ? સાની વારતે?"

"મને લાગ્યું કે તેમ કરવું જ વધુ બરાબર થશે."

મેં વિચાર્યુ. "મામલો ગોટાલાવાલો છે, ટને સમજ નહીં પરસે."

"ના, મને બધી ખબર છે. મેં તમને અને બેંસ્ટીબાઈને પેલા ડ્રાઇટ વિશેની
વાત કરતાં સાંભળેલા."

"એમ?"

"હા, સાહેબ."

"જીજા, હું એ પાર્સિલ આપને મુંબઈ જઈએ ટાં સુઢી ટારી પાસે જ જવની જેમ જાલવી રાખશ?"

"જરૂર."

"હું આ વાટ ટારી ઉપર છોરું છું. ટાં જઈને આપણે એને ક્યાંક ટાલી નાખસું"

"ભલે, સાહેબ."

"અને જીજા, હું ખુસ છું ટારી ઉપર."

"એ જ તો મારી ભાવના છે."

"ટારા જેવો કોઈ એક હજારોમાં પન મલવો અધરો છે. " ટરટ જ મેં સુધારિયું, "નહીં નહીં, લાખોમાં પન મલે તો આલમની અજાયબી!

"થેંક યુ, સાહેબ."

બેંસી બીજે ઝૂલારે પાછી આવી. સાંજના એકલા બેઠા હટાં ટારે વાટ નીકલી.

"પિલુ!"

"ડાર્ટિંગ બેંસી. બહું બરાબર ઠઈ ગયુંચ."

"પેલો ડ્રાઇવ ડિસ્ટ્રોય કીડો?"

"ના પણ..."

"એટલે?"

"હજુ છેલ્લું પગલું બાકી છે."

"એટલે ટારો કહેવાનો મટલબ સું છે?"

હું સમજાવવા જરો હટો ટાં જ અંકલ જમશેડ નહાલ્લા છોકરાની જેમ ફ્લાંગો મારટા ટપકી પર્યા. ટકુન યંગ લાગતા હટા.

"પિલુ, કમાલની ઠઈ. હું પેલ્લા પેસ્ટનજી સાઠે વાટ કરતો હટો. અને ટેમને કન્યું કે પેલ્લો ડ્રાઇવ મલી ગયો છે. ટપાલ ખાટું પન સાવ ગોર્ખે જ જટું જાય છે. મારે પોસ્ટ માસ્ટર જનરલને એક ફરિયાડ લખવાની છે. આવા તિમટી ડૉક્યુમેન્ટ્સો આમ ખોવાય જાય કે મોરા પરે ટે કેમ ચાલે? ક્યારેક લાઈફ અને તેથના મામલા ઊભા ઢાય."

હું બેંસીના મોટાને સાઈડમાંથી જોઈ રહ્યો હટો અને ટેને મોં ફેરવી બિલ્કુલ સાંભેથી જોયું. ટાજ દાર કાશેવેલી બરછી જેવી ટીઝી નજર માર બે કટકા કરી નાખે ટેવી લાગી. અંકલ જમશેડ પાછા લાઈબેરીમાં પો.મા. જ.ને કાગળ લખવા ઉપરી ગિયા.

"મને કંઈ સમજ નથી પરતી. કશીજ નહિ કે ખોડાયજીએ સું કરી દીહું."

"કેમ? મને ચોખ્યું જ છે બહું. છેલ્લે છેલ્લે હું હિમ્મટ ગુમાવી બેઠો. અને સમજાયું નહિ હોય કે મેં છેલ્લી વારના સું કીફેલું! આપનું બિટ્રોઘલ ફોક!"

"પન બેંસી?"

"એક લફ્જ ન બોલાટો."

"બેંસી, સાંભલ ટો ખરી."

"મારે કશું જ નથી સાંભલવું. ટારી આંટ આવાં સાચુંજ કેટી હટી. હું ભારી નરીબદાર કે એક ધાતમાંથી બચી ગઈ. એક સમય એવો હટો કે આ મારીના માનસમાંથી હું કંઈક નવું જ ઘરી સકત એમ માનતી ઊઠી. પન એ મારા ખોટા ફાંફાં જ હટાં."

ટેને ઊભા ઠઈને બસ ચાલતી પકરી. પીછાં અને ટૂલ જાપટીને હું જરા ઊભો ઠ્યો અને મારી રૂમમાં ગયો. બેલ મારી જીજાને બોલાયો. અને એતો ડાખ્યો ઉમરો જાને કસું જ નથી દયું એમ આય્યો, સાવ દરેક કલેજે.

"જીજ!" મેં બૂમ મારી. "પેણું પાર્સિલ મુંબઈ પહોંચી ગયું પેલા પેસ્ટનજની કને."

" જી?"

"ટે મોકલેલુ?"

"હા જી. મને બધા વિચાર પછી લાગ્યું કે એ જ સૌથી સારો માર્ગ રહેશે. મને લાગ્યું કે તમે અને બોખ્સીબાઈએ બનેએ 'જળહળતી જવાની'ને જરા વધુ પડતી મહત્તમ આપી. લોકો એવું એવું વાંચી છછેડાઈ જશે એમ માણીને. મારા અનુભવ પ્રમાણે તો લોકોને પોતાનું નામ કોઈ પણ જગાએ છપાય તેનો અનેરો આનંદ હોય છે. શું બાબત છે તે અગત્યનું નથી. મારા એક શાંતાકર્ષિત હતા. એમને પગે, પગની પાનીથી તે જાંગ સુધી ખરજવું નીકળેલું. એમને 'વિભૂતિભૂપણ ભરમ' લગાડવાથી ખરજવું તો ન મટ્ટયું પણ એટલી શાત્રા વળી હતી કે એ ભરમની જાહેરાતમાં પોતે નામ સાથે અર્ધા સાથળ સુઢીનો ફોટો છપાવવાની બહુ સરળતાથી હા પાડેલી. અને છપામાં પણ એમના ફોટો આવેલા તે દીવાલ પર ચોડી રાખેલ અને ઘરમાં આવે જાય તે સૌને દેખાડતા. અને તમે પુષ્ટ વયના પુરુષોનું માનસ સમજતા હો તો માલૂમ થશે કે પોતે પોતાની જુવાનીની વાત કરતા હોય ત્યારે ભારો ભાર અતિશયોકૃત વાપરવાનું તેમને ખૂબ જ સહજ હોય છે. એટલે એમના કહેવાને કોઈ બહુ વજૂદ ન આપે-ખાલી એક આનંદના સાધન તરીકે વાપરે. મારા એક કાકા—"

જહાનમાં જાય ટેના કાકા, કાકીઓ અને એ બઠાના સંયુક્ત વછેરાંઓ."ટને ખબર છે બોખ્સીએ અમારું બિટ્રોફલ ટોરી નાખ્યુંચ?" હું ગરમ ઠિયો, પેલા વિસુવિધસની જેમ.

"એમ? મને ખબર નહોતી."

"ટારો આ મહિનો પૂરો કરી બીજે કામ ગોતી લેજે. હું નોકરીમાંથી છુંદો!"

"તો તો પછી, સાહેબ, હવે હું થોડી છૂટથી બોલ્દી શકું? માર નમ્ર મત પ્રમાણે તમને અને બોખ્સીબાઈને બહુ ફાવત એવું નથી લાગતું. બોખ્સીબાઈ જરા તીખા સ્વભાવના છે. અને તમે બહુ સાલસ માણસ છો. તદ્દન વિરોધાભાસ. હું રૂસી કાકને ત્યાં હતો ત્યારે મેં બોખ્સીબાઈનો ઘણો જ અભ્યાસ કરેલો. બધા જ નોકરો મારી સાથે સહમત હતાં, તેમની સાથે કામ કરવું સૌને અસહ્ય લાગતું હતું. બીજે તક મળે એટલે જતા રહેવાને સો આતુર હતા. તમે સુખી ન થાત."

"મારે વહુ નથી સાંભળવું."

"તમને તેમના વિચિત્ર ચરિત્રો ન ફાવત, તેમની પદ્ધતિઓ તમારા માનસને અનુકૂળ ન જ આવત. હું આવ્યો ત્યારે તમને આપેલી ચોપડી ટેબલ પર પડી હતી અને મેં વાંચી કાઢેલી. તમારા આનંદી સ્વભાવને જરા પણ માફક ન આવત. દહાણુમાં બોખ્સીબાઈ એક તેમના મિત્રને કહેતાં હતા કે તેમનો ઠરાદો આ ચોપડી પઢી બ.ક.દાની શૈલી ઉપરની મિમાંસા વાંચવા આપવાનો હતો. મેં એ વાંચી છે અને તમને જરા પણ ન ગોઠત. અપથ્ય, તદ્દન અપથ્ય!"

"બસ બહુ ઠંડું."

"તમે કહો તેમ."

એક સરસ ઊંઘ ઠઈ જાય એટલે આખી સૂછિ બડલાઈ જાય એવો અનુભવ થયો છે? મને અવારનવાર ઠિયો છે. અને હું બીજે ડિવસે ઊઠિયો ત્યારે મને ફરી એ જ અનુભવ ઠયો. ઊઠિયો તેવારે મારા રડયના કટકા નહોટા ઠયા. સુંડર ડિવસ ઊગિયો ઉટો. સૂરજ બારીમાંથી હસીને 'સાહેબજી' કહેવા ટ્રપર હતો. કાગરાઓ વીજલીના ટાર પર બસની રાહ જોટા હતા હોય તેમ પન કોઈ ઉટાવલ વગર ટરકો ખાતા હતા અને પાંખો ફફરાવી જાને 'બાવાજી કેમ છો' કેટાં ઉટા. ચલ્લીઓ બોરસલ્વાના જારને પોડાનો બેડરૂમ ગની પલ્બિકમાં જમેલો કરટી ઉટી. જીજ મને સોશા જેવો સાચ્યો માનસ લાગ્યો. બોખ્સીની મજેની ચિબુક નજર સામે આવી. પન એક મીઠરી દારીને ખાટર જ લગન કરવા એ કંઈ બરોબર વાટ નહિ લાગ્યો. મારી જિંદગી કેવી ખુશનુમા, મુલાયમ, લિજ્ઝટડાર હતી-આપનને જીવવાનો પૂરો સંટોશ ઢાય એવી? પેલાં અમેરિકનો કહે છે કોઈ ફ્લાનું ટૂટે નહિ ટાં સુઢી તેને જેમ તેમ મચેડવું નહિ!

ટાં મારી નજર ગઈ પેલી "ટરેણ ટરેણની નીટિઓ" પર. મેં એક પાનું ખોલ્યું અને કસમ ખાઈને કહું છું કે નીચેની લીટીઓ ડેરીને મારી આંખને ચોટી પરી.

ગ્રીક ફિલ્બુઝીના બે વિરોધાભાસક તત્વોમાંથી એક જ વાસ્તવિક ને સ્વયંસિધ્ય હતું અને તે એક આદર્શ વિચારમાળા. તેના વિરોધમાં બીજું જીવનને ભેદીને તમારું રૂપાંતર કરીને જ વિરમે. આ બીજી આપણા સ્વભાવગત કલ્પિત, દેવી અને કોઈ પણ સાતત્યના પાયા વગરની વંજનાથી ભરપુર જે ક્ષણજીવી હોય છે. ટૂંકમાં અંતર્ગત સત્યોના આભાસના પ્રતિભાવ રૂપે નિર્મિત.

આના પ્રમાણમાં પેલી બ.ક.દાની મિમાંસા કેવી હશે? ઘનીવાર વસ્તુઓ જાણવા કરતા જાણકાર પર આઢાર રાખવો વહુ સહેલો નથી? "જીજ," એ સવારની ચા લઈને આવ્યો ત્યારે મેં કહું, "મેં આગાલ વિચાર કીઢો. અને કાલે જતા રહેવા કહું તે ભૂલ હતી, હું કામ ચાલુ રાખી સખ્સ? ટારો પગાર બી વઠારી આપસ."

"વારુ, સાહેબ."

મેં એક આનંદનો ધૂટરો પીઠો. બાર-વોલ્ટની બેટરી જેવા આ માનસના માનસિક પાવર પર હું ખુસ હટો.

"જાણ, જો," મેં કહ્યું, "પેલાં કપરાં હટાની જે પહેરીને હું દઢાનું ગયલો?"

"હું"

"બંકસ લાગે છો?"

"કોઈ પટાવાલા કે ઘોડાગાડિવાળાને વધુ માફક પડે એવાં..."

"ઘના લોડોએ મને પૂછિયું છે કે મેં એ કંથી લીવાં!"

"એ માણસની દુકાને ભૂલ ભૂલમાં ચડી ન જવાય એટલે જ હશે, સાહેબ."

"એ દરજ મુંબઈમાં ઘનો સારો ગનાય છે, જાણ."

"મને તેનાં ચારિન્ય વિશે કોઈ શંકા છે જ નહિ, સાહેબ?"

હું અચ્યકાનો. મને ઠયું કે જોવો, હું ચાઈલો જીજના લાથમાં પેલા પોચાં મીનની જેમ. જો જરા પન નમંતું આપીશ તો પેલા ફેરી જેવા હાલ થશે એના વિચારમાં પડી ગયો. પણ એ ટો ચોપરાની એક મામુલી બાજુ ઠઈ. ટેની પેલી બાજુએ જોઉં ટો આવું નકર સોનાનું ભેજું ક્યાં મળે? એ હોય ટો સાંચું, મારે વિચાર કરવાની માઠાકૂટ જ નહિને! મેં નિર્ણય કરી લીધો.

"ટો જાણ, ભલે. એ કપરાં કોઈ બિચારાને આપી તેજે."

એક નહાલા બેબીની ટરફ જૂએ તેવી પ્રેમ ટપકતી, ડ્યા ખાતી નજરથી જાંઝે મારા તરફ જોયું.

"થેંક યૂ, સાહેબ. મેં ગઈ કાલે જ માળીને આપી દીધાં... બીજુ ચા લાવું, સાહેબ?"

જન ગન મન અનિનાયક જ્ય હે ભારટ ટ્ટટ્ટ ટ્ટટા...

(મારા ઘના જ વહાલા બાવાજીઓ અને ઘારા બાનુઓ, અ રીતે હું બૃષ્ટીને અડરાઈને લકીએસ્ટ માનસ ઠવાને બદલે જીજને મેલવી નસીબનો પટારો ખોલ્લી બેઠો. અને આજુ લગન એક બી અફસોસ વગર જિંદગી ગાલતો આવીઓ હું. જિંદગીમાં ટકલીફો ન આવતી હોત તો સૌ જીવનનો જલહલાટ માની સકે, પણ સૌને જાં મલતો નથી. અને મને મલી ગયો એટલે બેજાનું ઉલ્લી બનાવીયા વગર ટકલીફો હલ કરવાનું રેડીમેઇડ સાઢન મલી ગિયું. જીજ મલે એટલે જિંદગીમાં બીજું સું જોઈએ? અને સાચ્યું કેટું? જીજને બી મારી સાઠે પૂરું ફાલી ગયું છે. એટલે કોઈ લાલચ આપી ટેને મારી પાસેઠી લઈ લેવા ટમારો ઉમદા સમય ના બગારતા, પ્લીજા!)

George V Kishor Raval

English version of the original Gujarati story that appeared in May issue (#29).

This is a story my father told me, about the days when the sun shone brightly on the British Empire all twenty-four hours with not a single coffee break, and when George the Fifth having brought the world to its knees ruled it..

I do not wish to tie you up here talking about the Stewart and the Windsor families. I never had anything to do with George the Fifth and see no reason why I shall ever be dealing with him— not now, not ever in any distant horizon.

What I do want to talk about is a 100% svadeshi, Indian, indigenous, very much a native son of our land, George the fifth. But as a prelude to that I must first talk about the stunning Stella Bai, (or Ma'am Stella to the uninitiated) who lived next door to us. Originally Stella Bai's parents were from Goa. They were recent converts to Christianity, who changed their names and moved to our area.

From time immemorial, however much covered a woman's body may be, it never failed in attracting male attention. So when Stella Bai went shopping, her fair complexion, her uncovered head without a veil drawn in front, hair that floated like a dark luscious monsoon cloud, the pink of her cheeks, the lips seductively painted vermilion, breasts that jiggled under her dress wanting to be free, bare shoulders, and her long hands naked from the tips of her fingers right up to her armpits, seductively bare calves below her knees, all that glowing skin that beckoned one to go touch it — if not physically at least metaphorically — and the killer eyes that haunted you, you could hear a sudden pin-drop silence in the main bazaar.

A few years back, Stella Bai found a new husband who was just a perfect match for her. His name was George, he worked as a Locomotive Engineer in the Bhavnagar State Railways. He was a handsome, fair, smiling, be-mustached Anglo-Indian. Locomotive Engineers were always invariably Christians because the English Gora-Sahebs firmly believed that Hindus had no aptitude for understanding machinery. If something went wrong, they would either get an exorcist or a priest who carried out ritualistic pooja to appease the planets that roamed in the sky, distributed and ate sweets. Only Christians took a spanner and tightened the bolts or oil the slides. They spoke English fluently, they ate the same food as the English and drank the same heady stuff that the English could. The bonding with the Gora-Sahebs was easier for them. So these jobs that paid well went invariably to the Christians.

This George was no ordinary George, he was Stella Bai's fifth husband and all of Stella Bai's prior husbands were also Georges. Some idle mind sitting by the bank of our town's pond and chewing pan suddenly had a brain wave! "Hey guys, he too can be rightfully called 'George the Fifth', can't he?" and the name stuck. Let London cry its heart out!

You must be itching to know how it was possible for Stella Bai to have five husbands and all named George! Your curiosity, I quite understand. Just sit back and relax. The tale is rather longish.

Stella was a daughter of poor parents. The parents found the first George, when they had no inkling that there were others to follow, got Stella married to him and heaved a sigh of relief once they were free of this great parental liability. After all when you have a stunning, young daughter who overnight bloomed into a Delilah, you would not want a Samson to come about and ruin her life as Samsons are known to do. Stella and George were a happy couple. George I worked with the feudal rulers, looked after the comforts of Gora Sahebs and worked as an interpreter, a deal-maker. He got paid well for his work and received many gifts for his efforts. George had good money and a good money sense too so the first thing he did after marriage (well, not the first but the second thing) was to insure himself for ten thousand Rupees so that if any thing was to happen to him, poor Stella should not be left high and dry...and lo and behold, in a few years after their marriage something did happen. George went hunting lions in Gir forest with his Gora Sahebs, somebody's stray bullet went astray and took George I with it.

Stella's misery knew no bounds, but every dark cloud has a silver lining, so this lining came in the form of ten thousand Rupees from the insurance company. Stella was sold on the benefits of insurance. The money eased her suffering a lot and she thought so fondly of George I that she decided that if she was ever to marry again, she would marry only a George. Anybody other than a

George will be, to her, like a brother or an uncle only. And such a Second George she soon found.

George II was a veterinarian, popularly known as Ghoda-Daktar, the horse doctor. He had an office adjacent to the King's stable where the King kept many a horses. Everyday there was one or another horse that got sick as horses sometimes do. Sick ones were brought to George II to attend. He also attend to the parrots and the parakeets, macaws and the leopard and the tigers from the zoo, cows and buffalos, monkeys that fell off the trees and broke hips. Stella insisted on a twenty thousand Rupee insurance on George II. She had to allow for increase in the cost of living. George II bought a house with a yard where a chicken coop stood in a corner with half a dozen chickens clicking and clacking and laying eggs that hatched into more chicks. Their diet improved with these. Being a horse doctor has its advantages. Horses never knock doors at midnight, they never complain, not even a teensy-weensy squeak and if a horse died, no big deal-as a matter of fact, shooting a horse was an acceptable practice introduced by the British when everything else failed. The horse-doctoring has some pitfalls too. Horses do get rabies, they bite and you may have an attack of Tetanus-and that's what happened to George II. Twenty thousand rupees was a source of a great comfort to Stella.

The two children that came along meanwhile were also a great comfort to Stella's grieving heart. But to handle them single-handedly was an arduous task. To find a man who loved the little babes beyond the diaper stage was not too difficult. Stella Bai found George III. Bhavnagar port had many a ship that visited it every day. George III was captain of a tug boat in the harbor. He acquired a good supply of liquors from the visitors, a substantial part of which he sold to others at profit and thus contributed to the gaiety and hilarity in certain appreciative circles. Stella's six year old son was ripe for indoctrination in the game of cricket so George III spent many an evenings with the boy enjoying the sport.

Stella and George III put up a second floor in the house that gave them a little more elbow room. A nice lawn in the front became an instant venue for playing cricket and entertaining friends. George bought a shiny, black D.K.W motorbike with some loose money. The loud motor-bike heralded his arrival in the town as he went for errands. Stella Bai jacked up the insurance. She started re-enjoying the sweet life. God as you know is very merciful but as you probably don't know is sometimes jealous too. One day either because the liquor was of a superior grade or two fingers used to measure it were slightly askew, George III embraced a tree as he was coming home from work on his D.K.W. To get him to the hospital with his skull split open was not a

neat process. He spent the whole night in pain but never saw the next sunrise.

That miserable, heart-wrenching night brought George IV to Stella Bai. He was a doctor, a real M.B.B.S., and not a horse-associated one. It was Stella that needed more compassion and understanding than the patient, and George IV provided that enough and to spare. He figuratively poured oil on her stormy emotions, literally he poured gin down her gullet, and offered a solid shoulder for Stella to lean on. Their intimacy led to frequent visits to each other's houses which came to an end when they got married. George IV had a big house so they moved the garden swing, the hen-house with its occupants and couple of pigs with a dozen pesky pinky piglets to the new house. Of course they took Stella's two cute babies. Stella sold her old house, put the proceeds along with insurance money into a bank account.

This is how Stella Bai, the proud owner of some forty thousand rupees, came in contact with my father who was a bank manager. She often dropped in my father's offices cooing, "May I come in Mr. Ratibhai?" She wanted to make sure that her money in the bank copulated and produced more of the same as time went by. My father sent for the books and convinced her that that indeed was the case. My father had a humorous bent of mind and he made full use of it in his Public Relations efforts.

"An apple day keeps doctor away, but what to do when the doctor is the dear hubby? I have a special prescription. 'Five mangoes with soonth is the healthiest way' ". He burst out into a guffaw, since he liked his jokes well. "So how is the family?"

proudly, Stella Bai narrated in detail. "My son is wholly eight and a quarter years old and very bheju in the math. My daughter, the apple of my both eyes, speaks Gujarati fluently like natives. God knows where she learnt all that. In the house, we are always talking in English...."

Then she bared her heart to my father, figuratively of course. My father was a bank manager but he loved people and when people came to open their hearts to him he could sense what answer would please them and thus the town had a free psychologist on hand. Stella Bai said, "Mr. Ratibhai, this getting married now and again is so tiresome. Mind you, I have been very happy with all my husbands but my tender heart cannot take transitions too well. I wish I did not have marry again and again." My father explained her the teachings of Bhagavat Geeta in simple terms. "We believe that when we pray, we should not expect any fruits from it, except of course the mangoes, you know," — he had to defend mangoes because he loved them so. "It is like bribing God. If we buy insurance, it is like we are challenging him, saying 'check'. So All-Powerful that He is, He says 'check-mate!' Just to show his prowess. So I

suggest you think twice before you take out insurance, think well and deep."

He then added, "Your Bible says covet not your neighbor's wife, while the Geeta says covet not any fruit at all in your life." He could not resist adding, "It's not all lost when you give up fruits, you can still have other nice sweet things like mohanathal, jalebi, dudhi-halwa etc. Ha, ha ,ha, ha..." He offered her a warm cup of tea as an antidote to her malady and packed her off to her family.

Soon after that, George IV got a rather mild spell of cold, which soon developed into worrisome full-strength pneumonia. Dr. George told not Stella to worry. "There is a new magical drug called Penicillin made in Europe which quickly dispatches pneumonia away. Fortunately for me it is now available in Bhavnagar." He filled up a syringe with the drug himself and squeezed it into his biceps. He suddenly gulped, choked, stopped breathing and before anyone could say 'Jesus', he went to see his Maker. What a horrid medicine was this that killed a mighty doctor? Penicillin remained a taboo in Bhavnagar for months and people shunned it. Only after a year when people heard of miraculous recoveries affected by the drug in other towns, they attributed the demise of George IV to God's will and Penicillin regained its rightful status in Bhavnagar.

When Stella Bai got the insurance money, she remembered the talk with my father. She made up her mind not to have insurance when she had acquired the fifth husband. And she did get him, in the form of the aforementioned Locomotive Engineer. They got married. Bhavnagar christened him George the Fifth and Stella Bai was nicknamed 'Draupadi', a very pious woman who was time-shared by her five husbands as depicted in Hindus' epic story of Mahabharata.

Stella Bai once came to my father. "I am khub upset about two things Mr. Ratibhai." My father sat up straight in his chair wondering 'what the heck happened now?' Stella continued, "People call me Draupadi. But did I ever have five husbands at a time as Draupadi did? Only one at a time! No consideration for that at all?" My father had an understanding look on his face. In a conspiratorial tone he explained, "Look, these are difficult times for the town, since there hasn't been a good movie for last two months, people are restless and you came in handy. Just wait a while, soon there will be a new good movie and it all shall be forgotten. Great are the fruits of patience."

Stella Bai visibly relaxed. After a breather, she lodged another plight. "You advised me not to take out insurance for my husband, remember? So I didn't insure George this time. But yesterday, he suggested that we should take out a policy on my life! He is serious. What's to happen to me..." She lay

her head on her folded hands and started sobbing.

My father rang for the peon to quickly fetch a glass of cold water. Also he asked him to get two hot cups of tea later on. My father knew that these Christian folks liked their tea with something sweet on the side, so he ordered two squares of dudhi halawa. Meanwhile, wheels spinning in his mind spun up a solution. "Worry not one bit, Stella Bai. All is going to be fine. Look, for insurance you will have to go for a medical examination. Dr. Harihar is a friend of mine. Go to him. I will give him a hint. Nobody will give you insurance after that, I promise."

Dr. Harihar gave a long Latin name something like 'Melingerophilia' which shook up the insurance guys as well as George V to their bones. Stella never got the insurance but George the Fifth started taking extra tender loving care of Stella. The London resident George the Fifth died and stopped ruling, the sun took a sabbatical from the British Empire, but our George V lived a long and happy life with Stella Bai.

The story goes on that on a top shelf of an almirah, between two covers of an old Bible, Stella Bai kept a copy of Bhagawat Geeta . But many a stories come and go on a daily basis in Bhavnagar, it would be foolish to give much credence to every one.

ચીજ કોઈક કોડિલા રાવળ

સામગ્રીઓ

પ્રમાણ માપ	સામગ્રી
૧	ગ્રેહામ કેકર પાઈ
૧	૮ આઉન્સ પેકેટ
૧૦.૫ આઉન્સ	કન્ટેન્ડ મિલ્ક
૧/૪ કપ	લીબુનો જ્યૂસ
૧	ચમચી
૧/૪ કપ	મિલ્ક પાવડર

રીત

૧. કીમ ચીજથી મિલ્ક પાવડર સુધીની બધી સામગ્રી ઓ બ્લેન્ડરમાં નાખી મિક્સ કરો અને ગ્રેહામ કેકર ડિશમાં પાથરો.

૨. આખી ડિશને ફીજરમાં એકાદ કલાક રાખી મૂકો.

નોંધ : કેઈક ઉપર જૂદા જૂદા પાઈ ફીલિન્ગનું સ્તર પાથરી વધુ વૈવિધ્ય લાવી શકાય. ચેરી, રાસ્પબેરી, બ્લૂબેરી, સ્ટ્રોબેરી અથવા કેરી પણ વાપરી શકાય. કૂટના જીણા ૨ કપ કટક કરી, ૧/૪ કપ સાકર અને ૨ ચમચા કોર્ન ફૂલાવર નાખી ધીમે તાપે ઝડું થાય ત્યાં સુધી કૂક કરો. હુંપ પેટલે કેઈક પર પાથરી શકાય.

મારાં સપનાં ચંદ્રેશ ઠાકોર

કિશોર રાવળે એમનાં સપનાં રજૂ કર્યા, અને પછી કહે કે હવે આપણો વારો. એ તક કેમ જવા દેવાય? આ રહ્યા મારાં ગમતાં...

પહેલું સપનું: દુનિયાભરમાં ઘણા ઘણા સમજુ, 'પડોશ'પ્રેમી, ઉદારદિલ, અને સહિષ્ણુ મુસલમાનો છે. ઈસ્લામના નામે વ્યાપક ગ્રાસવાદનો, એ સથળા એકી અવાજે અને બુલંદ અવાજે જોરશોરથી વિરોધ કરે એ ...

બીજું સપનું : મારો જ ધર્મ સાચો ધર્મ છે એ વિચારને ફગાવી દેવા બધા ધર્મના ધર્મગુરુઓ તૈયાર થાય એ ...

તૃજું સપનું : ધર્મની માફક રાજકિય પક્ષો પણ સામેના પક્ષની સારી બાજુઓ જુએ એ ...

ચોથું સપનું: એ કે જનસમુદ્દર્ય કોઈ પણ પરિસ્થિતિની અંધારી બાજુની ગુંબેશ (ઉઠાવી વાતાવરણને કલુષિત કરવાને બદલે ઉઠળી બાજુ જોતાં શીખે!) દાખલા તરીકે: મૂરીવાદના દૂધણો કરતાં ફાયદા ઘણાં છે; લોકશાહીના અવરોધનો કરતાં એને કારણે સવલતો ઘણી છે. સામે પથરાયેલા સુખ સામે આંખમિચામણા કરી દુઃખને ટગરટગર જોઈ રહેતા લોકો "સુખને એક અવસર તો આપો" એ અતિસુંદર પુસ્તક વાંચે એ પણ આ ચોથા સપનાંનો જ ભાગ ગણાય ...

પાંચમું સપનું: બોબી જિંદાલ જેવા એક આશાસ્પદ નવજુવાનની અજુગતી ટીકાઓ કરવાને બદલે અને ખાંડોપણ શોધવાને બદલે, એક વ્યક્તિ ત રીકેની એની કાબેલિયાતને અને આટલી નાની ઉભ્રે મેળવેલી સિદ્ધિઓને આપણા દેશબંધુઓ ખાસ આગવા દેશી ગૌરવથી બિરદાવે એ પણ એક સપનું! અને આપણી નવી પેઢીનો એવો કોઈક લાડકવાયો વારસદાર અમેરીકાનો સૌ પ્રથમ ભારતીય-અમેરીકન પ્રમુખ બને એ પણ આ સપનાંનો જ એક ભાગ! ...

સાતમું સપનું: ગણ્યા ગણાય નહીં એટલા સમાજો અને સંસ્થાઓ ઉભી કરવામાં આપણા દેશબાંધવો પારંગત છે. જુદા જુદા દેવદેવીઓના નામે અને પંથોના કામે મંદિરોમાં લખલૂટ ખર્ચો થાય છે. એ મૂરીનો ઉપયોગ સામાજિક અને શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિઓ માટે થાય એ પણ એક સપનું ...

આઠમું સપનું: "લિટરરી અકાદમી ઓફ નોર્થ અમેરિકા", ખુદના નામને સાર્થક બનાવવા માટે, ન્યૂયોર્ક, ન્યુ ઝર્ઝી, અને લોસ એન્જેલસ સિવાય, અમેરીકાના બીજા શહેરોમાં, પણ સાહિત્યરસિકો વસે છે એનો સ્વીકાર કરવાની અને એવા સાહિત્યરસિકોને કંઈક લાભ મળે એવી પ્રવૃત્તિઓ કરવાની સૂજ પામે એ વળી એક વધુ સપનું! ...

નવમું સપનું: એટું પણ સપનું ખરું કે: સમાજો, સંસ્થાઓ, અને મંદિરો પાઈણ લખલૂટ ખર્ચો કરતા આપણા બંધુઓ પાસેથી થોંક દાન લઈને "અકાદમી" એક ભરોણ ઉભું કરે; સંગીતકારો, ગાયકો, અને સાહિત્યકારોને એમાંથી મહેનતાણું આપે અને ન્યૂયોર્ક, ન્યુ ઝર્ઝી, અને

લોસ એન્જેલસ સિવાયના શહેરોમાં એમના વિધવિધ પ્રકારના કાર્યક્રમો કરે કે એવા શહેરોના સ્થાનિક કાર્યક્રમોમાં સાથ આપે, ઉતેજન આપે, મદદ કરે! ...

(હવે થોડી નીંદર લઉ જેથી થોડા વધુ સપનાં આવે!!!)

રૂઢીઓનું બંધન અશોક વિદ્ધાંસ

થોડા દિવસ અગાઉ એક ભિત્ર પરિવારમાં લગ્ન હતાં. ભારતીય સંસ્કૃતિમાં ઉછરેલા માતાપિતાનો અમેરિકામાં ઉછરેલો દીકરો, એવાં જ માતાપિતાની અમેરિકામાં ઉછરેલી દીકરીને પરણતો હતો. મેંદી, ગરબા, પીઠી ચોળવાની વિધિ, લગ્ન અને રિસેપ્શન, એમ બધા જ પ્રસંગો અમેરિકાસ્થિત હિંદુ સમાજમાં જેમ ઉજવાય છે એ રીતે ઉત્સાહથી અને ભારે રંગે રંગે ઉજવાયા. સુંદર સારીઓ અને ભરપૂર દાગીનાઓમાં રાચતું મહિલા વૃંદ, ભરપૂર અને સ્વાદિષ્ટ ભોજનો, અને રિસેપ્શન વખતે ઉત્તમ પ્રકારના પીણાં -- બધું જ અહીંયા વસેલા આપણા લોકોની સમૃદ્ધિની સાક્ષી પૂરતા'તા.

આ પ્રસંગો, જૂના જમાનાથી રૂઢિગત ચાલ્યા આવતા બે-ગ્રાણ ઉપપ્રસંગો જોયા એથી જેદ અને નિરાશા થયા. આ રૂઢીઓને વળગી રહીને જાણે આપણે બંધિયાર માણસના બારણાંને મજબૂત તાળા મારતાં હોઈએ એવું લાગ્યું.

લગ્નની વિધિ એક સુંદર હોટેલના પ્રશસ્ત વાતાનુકૂલિત ખંડમાં થઈ રહી હતી. વિધિની શરૂઆતમાં વરરાજાને એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ જવાનું હતું. 'અણવર' જેવો ભાગ ભજવતા વરરાજાના એક યુવાન ભિત્રે આ પ્રસંગો એમના માથે છીઝી ધરી. જે જમાનામાં આ વિધિ ભારતમાં ઉનાળાની બ્યોરે થતી હશે ત્યારે તડકાના ત્રાસથી બચાવવા વરરાજાના માથે આમ છીઝી ધરવાનું યોગ્ય હતું. પણ હોટેલના ખંડની અંદર પણ આ રિવાજનું પાલન જરૂર બીનજરી અને એટલે જ અજૂગાંનું લાગ્યું.

એ પછીની વિધિમાં કન્યાના પિતાએ વરરાજાના પગ ધોયા. આ વિધિ તો લગ્નમાં કન્યાપક્ષ હીંણો છે અને વરપક્ષ ઉપરી છે એવું દેખાડવા માટે જ થતો'તો. પુરુષપદાન મધ્યયુગીન સમાજમાં યે આ રસમ અસ્વીકાર્ય હોવી જોઈતી'તી. ત્યારે આજે એકવીસમી સદીમાં આપણે શા માટે એ નિભાવી રહ્યાં છીએ?

લગ્નવિધિ દરમિયાન વારેવારે ઉચ્ચારાયેલ 'કન્યાદાન' શબ્દ એ ત્રીજી ખૂચનારી વાત હતી. આજે જ્યારે સામાજિક અને આર્થિક રીતે આપણા સમાજમાં સ્ત્રીઓ પગભર અને સ્વતંત્ર થઈ છે ત્યારે કન્યાને કોઈ સંપત્તિ (કુણ્ણ ઋણિના ઉમાશંકર જોખીએ અનુવાદેલ શબ્દ પ્રમાણે 'થાપણ')

સમજીને એનું 'દાન' કરવું એ યોગ્ય વિચાર છે? ઘડીભર પ્રશ્ન થાય છે કે જે સંસ્કૃતિએ "યત્ર નાર્યસ્તુ પૂજયંતે રમન્તે તત્ર દેવતાઃ" જેવું સુંદર સૂત્ર આપ્યું એ જ સંસ્કૃતિએ "કન્યાદાન" શબ્દ શી રીતે પ્રયત્નિત કર્યો હશે?

આ અને આવા રિવાજોને આપણે આપણા સમાજમાંથી દૂર કરવા જ રહ્યા.

પીપરમિટની બરણી કિશોર રાવળ (કંઈક ખાટી-મીઠી વાતો)

ઇકોલોજી ૧૦૧

દુર્ગાએ હમણા એક વાત કરી. એ નાની હતી ત્યારે એના પિતા શામજીભાઈ એને એક જોડકણું સંભળાવતા ઇકોલોજીના એક બોધપાઠ રૂપે.

દીકરી શકીના,
બોર ન ખાઈએ,
શેરરી ખાઈએ
શેરરી ખાઈએ તો છોતાં થાય
છોતાં થાય તો બકરી ખાય
બકરી ખાય તો લીંડી થાય
લીંડી થાય તો ખાતર થાય
ખાતર થાય તો શેરરી થાય

માટે
દીકરી શકીના,
બોર ન ખાઈએ

મૈત્રી એ કેટલી અજબ છે!

કારના એફિસડનને પરિણામે એક જુવાન હોસ્પિટલમાં છેલ્ખા ઉચ્કાં ખાતો હતો, મનમાં મૂંજવણ પાર વગરની હતી, કંઈ કહેવા માગતો હતો. કોઈએ કાન દઈ સાંભળવા પ્રયત્ન કર્યો. "મારું મોટું હુંઘ એક જ ... ઉપર જઈને કેટલાં બધાં વરસ... મારા મિત્રોની રાહ જોવા મારે કાઢવાના રહ્યાં..."

આભારદર્શન!

કુંપનીની બોડ મીટિંગની શરૂ કરતાં કરતાં મેનેજિંગ ડાઇરેક્ટરે કહ્યું, "આપણે હરિફોનું ધનોતપનોત કાઢવાની ચર્ચા કે ધરાકોને ચીરી નાખવા તરફ સર્જનાત્મક વિચાર કરીએ અને છેલ્ખા ફ્લોર્રટરમાં કેટલું ધન બનાવ્યું એ વિષે વિસ્ફોટ કરીએ અને શેખેનની બોટલ ખોલીએ એ પહેલાં સર્વવ્યાપી, સ્વર્જજ્ઞાતા, પરમ કૃપાળુની એક ટૂંકી પ્રાર્થના કરીએ તો કેમ?"

તકદીર ઊઘડ્યાં

આન્ડૂ રોબિન્સન 'કિપ્પોઝોઆ'માં લખે છે

મને રસ્તામાંથી સો ડોલરની નોટ મળી! આવું મને કદી કોઈ દિવસ થતું નથી. બહુ વિચાર કર્યા બાદ, મેં એક કવર લીધું અને ઇન મીન અને તીન કરી ફોનની ચોપડીમાંથી કોઈ અજાણ્યા માણસનું નામ સરનામું મેળવી અને મેં એ નોટ મોકલાવી છે એવું દર્શાવ્યા વગર મોકલી આપી. એ સો ડલર ક્યાં વાપરવા તેની સ્ફૂર્જ નહોતી એવો બાધો હું નથી. પણ મારાં નસીબ ઊઘડ્યાની એ પણ, અંતે જગતે મારી તરફ આંખ ઊઘાડી ખરી એ લાગણીનો કેફ સોની નોટ વાપરીને ટકત એના કરતાં ઘણો લાંબો વખત ટક્કો! એ ફાયદો ઓછો છે?

ચોતરફ લીલા!

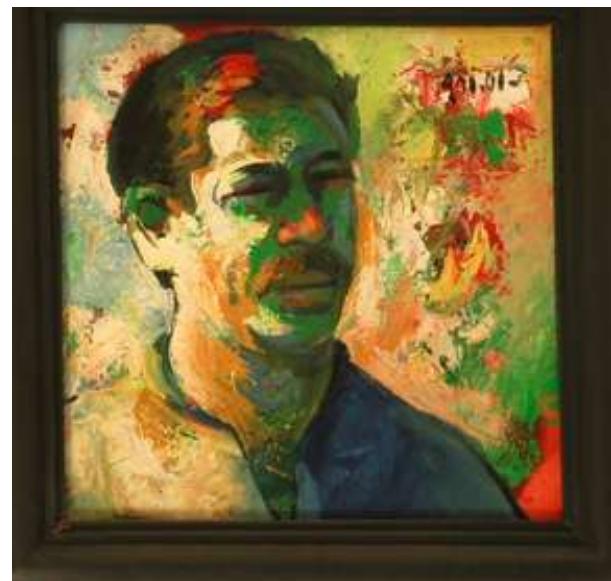
તે દિવસે ખૂબ જ ગરમી હતી, અમે પરસેવે રેબેઝ થઈ ગયાં હતાં. એમાં ય કુઠુંબમાં લગ્ન ઉપર જવાની તૈયારી માટે પાડોશીની ઈસ્ત્રી માંગી આવ્યાં હતાં અને થોકડોએક કપડાંઓને ઈસ્ત્રી કરી એટલે એની ગરમી લાગી ગઈ હતી. પાડોશીને એ ઈસ્ત્રી પાછી આપવા ગયાં. અને મારી પત્નીએ હાથમાં પકડેલી ઈસ્ત્રીમાંથી પાણી નીતરવા લાગ્યું. મેં તેનું ધ્યાન તો ખેંચ્યું અને અમારા બસેની નજર નીચે વરંડાની ફરસ પર પડી. ગરમીથી અકળાયેલી એક લીલી ઈયળ કંડક શોધવા અહીં તહીં ફાંકાં મારતી હતી

એની બાજુમાં ઈસ્ત્રીના પાણીનું ટીપું પડતા, તે તરફ મોં ફેરવી દોડી અને ઘટઘટ ચૂસી ગઈ. (જોન પોર્સેલિનો)

પૂજનના અધિકારી

કાકા કાલેલકર

ખરું જોતાં, ઉચ્ચ કલાકૃતિઓ -પછી તે સંગીતના રાગો હોય, શિલ્પની મૂર્તિઓ હોય, સ્થાપયના ગ્રાસાદો હોય, સામાજિક તહેવારો અને ઉત્સવો હોય, નાનાં કે મોટાં કાવ્યો હોય કે સાહિત્યની અનેકવિધ કૃતિઓ હોય, એ બધી જીવતી વસ્તુઓ છે. ઐતિહાસિક પુરુષોનો જેમ આપણે વિચાર કરીએ છીએ, અને સમાજમાં એમનું સ્થાન કર્યું એ નક્કી કરીએ છીએ, અને એમના પ્રત્યે કૌતુક, આદર, ભક્તિ, તિરસ્કાર, ઉપેક્ષા કે જુગુષા કેળવીએ છીએ, તેમ જ કલાકૃતિઓ પ્રત્યે પણ એમના જીવંતપણાને કારણે થયા વગર રહેવાનું નથી - રહેતું નથી. જો મારે શ્રાદ્ધ કે બ્રહ્મયજ્ઞ કરવો હોય, તો હું કેવળ સેનાપતિઓ, તત્ત્વવિવેચકો, ઋષિઓ, કવિઓ, સુધારકો અને સંતોનું જ તર્પણ કરવા નહિ બેસું, પણ પોતાના વ્યક્તિત્વથી માસું અને મારા સમાજનું વ્યક્તિત્વ ઘડનાર સાહિત્યકૃતિઓનું પણ હું અવશ્ય તર્પણ કરું. મારા પૂર્વજીએ પહાડોએ, નદીઓ, વૃક્ષો, પશુપક્ષીઓ અને આકાશની જ્યોતિઓ તેમ જ વાદળાંઓનું તર્પણ નથી કરેલું? સાહિત્યકૃતિઓને પણ જો હું પૂજય પિતરોને સ્થાને કલ્પું તો એમાં હું કશું અજુગતું નથી કરતો.

બુઅા શિંટે

એક પરિચય કિશોર રાવળ

ભારત જીઓ ત્યારે એક ખાસ મજા તો એ છે કે જૂદી જૂદી આર્ટ-ગોલ્ડરીની મુલાકાત લેવાય અને નવાનવા કલાકારોનો પરિચય થાય, તેમને મળવાની તક મળે. ક્યાંય તેમનું પ્રદર્શન ન હોય તો પણ કોઈને ઘરે કે સ્ટુડીઓ પર પણ આસાનીથી જઈ શકાય. પૂરોમાં એક એવો પરિચય થયો બુઆ શિંદેનો. એ મારા ભાઈ કિરીટના મિત્ર એટલે ફોન કરી જઈ ચઢ્યા તેમના સ્ટુડીઓ પર.

સ્ટુડીઓનું પ્રવેશદ્વાર

વાડા

ગરીબીમાં ઉછરેલા બુઆને ચિત્રનો નાદ લાગતાં સ્વાધ્યાયથી ચિત્રકામ શીખ્યા. કોઈ અડ્વૉર્કાર્ડિઝન્ગ કંપનીમાં વર્ષો કામ કર્યું અને છેખા થોડા વર્ષોથી તૈલ અને ઑક્સિલિક ચિત્રોમાં સારું નામ કાઢ્યું છે અને દેશમાં અને વિદેશમાં તેમણે પ્રદર્શનો કર્યો છે.

મહારાષ્ટ્રના ગામડાંઓમાંથી એ જૂદા જૂદા થીમ- વિષયો--લે છે અને એક વિષય પર સાત આઈ ચિત્રો બનાવી નાખે. એમાં આંખે ઉડી વળગે તેવું રંગ આયોજન હોય, 'સહેલી' થીમ પર બહેનપણીઓ નજરે આવે, ગામડાના ઠાઠમાં, યૌવનની નમણાશ, લાલી અને સામાન્ય લાગતી કન્યાઓના લાવણ્ય પ્રદર્શિત થાય. 'પંડત' સિરીજમાં કાળા કંનવાસ પર એવાજ પાકા રંગના ત્રિપુરુ તાણેલા બ્રાહ્મણની પ્રતિભા વિજિવિગ --હૂબ્લૂ--દેખાઈ આવે. તેમનાં વાડાના ફોટા અને તેમના કરેલા ચિત્રો અદી રજૂ કર્યો છે અને એ મૂકવા માટે જરા પણ અચકાટ વગર તેમણે ધૂટ આપી છે તે બદલ આભારી છું.

અત્યારે તે અને તેમના પત્ની મંજુ ત્યાંની કોલેજમાં ચિત્રકામ શીખવાએ છે. જુલાઈમાં તેઓ ન્યૂ યૉર્ક આવે છે. ન્યૂ યૉર્ક નજીક હોય તો તેમના ચિત્રો પ્રત્યક્ષ જોવાની તક ગૂમાવશો નહીં. પૂરો જાઓ તો તેમને શોધવા અધરા નહીં પડે.

સહેલી

પંત

સહેલી

બુઅાની સહેલી મંજુ

(નેપથ્યમાં 'સહેલી')

તમારાં ફૂલો

Jitt Bhatt (Bhavnagar)

I am studying under Harish Mahuvakar. I too happened to read your story "Ulfatna Rasta Nirala" which is very nice and at the sametime very funny. Please do continue writing. We will collect them from Kesuda and read.

Harish Mahuvakar (Bhavnagar)

On last Thursday May 6th, Ajay Oza read your story "ULFAT NA RASTA NIRALA" in Bhavnagar Gadya Sabha. I run a small group "Preet Creation" which meets every Tuesday evening 5. P.M at my place. I read the same story before my students over there. All of them like the story very much.

The simplicity of your language is noteworthy. Your skill is noticed in bringing the end with an arrow like pace, feelings and sensitivities are strongly portrayed. Those who are familiar with Bhavnagar will get an extra kick. Characters unfold and emerge in a new way. Congratulations!

Mahendra Shah (Pittsburg PA)

I liked the article "Boda Matala Ane Khota Katala" on March issue.

Harkant Dave Carbondale, NY

I was introduced to Kesuda by Radhekant Dave and got to read it today. congratulation for publishing a nice magazine.

Me and my wife Jayshree are both retired. We are fond of Gujarati literature and wish to write for Kesuda.

કલ્યાણી મહેતા, બાલ્ટિમોર, મેરીલેન્ડ

જાણે કોઈ જાહુગરે જાહુઈ લાકડી ફેરવીને મનને આનંદની છાલકો મારીને ભીજવી દીધું હોય એવી લાગણી કિશોરભાઈની વાર્તા 'ઉલ્ફતના રસ્તા નિરાણા' વાંચીને અનુભવી. મનને સ્પર્શને જ ન રહી ગઈ - અંતરમાં જીવંત પ્રતિમાની જેમ માલતી-રાજુની છબી કોરાઈ ગઈ! કેટકેટલી વાર આ વાર્તા વાંચી! મનના ભાવો વર્ણવવા કલમ પકડી પરંતુ મન 'આપણા ભાવનગર' અને 'આપણા અમેરિકા' વચ્ચે અટવાઈ ગયું. માલતી ખરેખર મધુમાલતી જ નીવડી અને એના મધમઘાટને શાસમાં ભરી જીવનને ઘબકતું રાખનાર - જીલનાર એ આપણા અમેરિકાનો જ યુવાન નીકળ્યો! બંનેમાં રહેલી નિખાલસતાનો આવો અંજોડ મેળ! ભારતની અને તેથી પાછી ભાવનગરની છોડીનાં કલાપ્રેમ, નિર્મિતા, નિર્ઝરતા અને સત્ય કહેવાની -જરૂરવાની ક્ષમતા ... લખવા બેસીએ તો પાનાંના પાનાં ભરાય અને છતાં લેખક અને લેખક ઉપસાવેલાં પાત્રોને પૂરતો ન્યાય ન મળો.

Harshvadan Vaishnav , Mumbai

Got the May issue of Kesuda in pdf format. That is a big step ahead! Now one can easily download and read it at leisure.

Thanks a lot for this development.

સૂચિ

શું?	કોણે?	ક્યાં?
બની અવનિ રૂપકિશોરી	કિશોર રાવળ	1
દાદાની લાડકી	અંજના દલાલ	1
મોસભી અને સફરજન	તસ્નીમ મન્સૂરી	1
સુખદુઃખની વાતો	જ્યોતિ ઠાકોર	2
શબીરીનાં બોર	કોકિલા રાવળ	2
પ્રતીક્ષા	પ્રીતિ સેનગુમા	3
જેમ પવનની સંગાથે....	મધુમતિ મહેતા	3
ઈરાક	વિરાફ કાપડિયા	3
ઓળખાણ	શકુર સરવૈયા	4
સંધ્યા	સુમન અજમેરી	4
ઇત્તી	પ્રીતમ લખલાણી	5
આડીઅવળી લીટી	અબ્દુલ રાખક 'રસિક'	5
	મેઘાણી	
ખુશબૂદ્ધાર લાગો છે	અસીમ રાંદેરી	5
નાવરે વરસાદ	કિશોર રાવળ	6
ચૂપકી તોડો	નવીન શાહ	7
નાના ગોખલાના દેવલાં	કિશોર રાવળ	7
ઉલ્ફતના રસ્તા -નકશો ૨	કિશોર રાવળ	8
પહોંચ	હરીશ મહુવાકર	11
સિસ્ટમ	ઉત્તમ ગડા	12
જીવન પરભાઈ -૪	કિશોર રાવળ	15
George V	Kishor Raval	18
ચીજ કેઈક	કોકિલા રાવળ	23
મારાં સપનાં	ચંદ્રેશ ઠાકોર	24
રૂઢીઓનું બંધન	અશોક વિદ્ધાંસ	24
પીપરમિટની બરણી	કિશોર રાવળ	25
બુઅા શિંદે	કિશોર રાવળ	26
તમારાં ફૂલો		27